

Ulf Brunnbauer

DREVNA NACIONALNOST I VJEKOVNA BORBA ZA DRŽAVNOST: HISTORIOGRAFSKI MITOVI U REPUBLICI MAKEDONIJI (BJRM)

Uvod

U Republici Makedoniji se i danas o sadašnjosti često sudi koristeći historijske kategorije, kao što se i rješenja za budućnost traže u prošlosti prikazanoj na veoma mitologiziran način. Zebnja koju iskazuje Lucian Boia u svojoj analizi rumunskih historijskih mitova, 'mi se previše osvrćemo na prošlost (i to prošlost olako mitologiziranu), a premalo na sadašnjost i budućnost. Ništa mi nemamo naučiti od Stevana Velikog i Mihaila Hrabrog, čak ni od političara međuratnog perioda. Činjenica da se problemi današnjice moraju rješavati sredstvima današnjice i iz perspektive sadašnjice'¹, čini se da ne utiče na intelektualce u Makedoniji, gdje ih opsjednutost prošlošću sprječava da nađu odgovarajuće odgovore za današnje probleme. Problemi u razrješavanju sukoba sa albanskom manjinom su, naprimjer, oni u kojima mitološka gledišta onemogućavaju jasnu procjenu sadašnje situacije.² Zato je pravo otkrovenje

Lucian Boia, *History and Myth in Romanian Consciousness*. Budapest: Central European University Press, 2001, str. 26. Originalno rumunsko izdanje objavljeno je 1997.

Albanci čine između 25 % i 30 % stanovništva Makedonije. Do 2001. godine uživali su službeni status manjine sa velikim manjinskim pravima, naprimjer u školstvu. Albanci su, međutim, tvrdili da su diskriminirani, pozivajući se na to da su kao manjina brojni i tražeći da postanu drugi konstitutivni narod u zemlji. Tokom 2001., sukob se razbuktao a borbe između Albanske oslobodilačke armije (UÇK) i makedonskih sigurnosnih snaga

291

pokušaj analize makedonskog razumijevanja tereta prošlosti, jer njihovi mitovi doista mnogo kazuju i o njihovoj sadašnjosti i o odabranim stazama u budućnost.³

Historičari su među najznačajnijim mitotvorcima. Ja u ovom radu raspravljam o historiografskim mitovima od uspostave akademske historiografije u Makedoniji, krajem 1940-tih godina; rad je usredsređen na period od 1991. godine, jer je sticanje nezavisnosti nalagalo stanovitu reviziju mitologije. Keith Brown, u svojoj raspravi o makedonskoj historiografiji, a nedavno i Christian Voss, skreću pažnju na neslaganja među makedonskim historičarima oko tumačenja prošlosti.⁴ Ta suprotstavljena tumačenja, koja uključuju stvaranje novog mita, rezultat su promijenjenih političkih okolnosti tokom 1990-tih te pokazuju relativni i na kontekst osjetljivi karakter mita. U skladu sa Brownovom i Vossovom ocjenom, nalazim da prividna homogenost historijske misli u Makedoniji pokazuje znakove pucanja.

Moj rad se prvenstveno zasniva na onom što su objavili makedonski historičari. Intervjui sa historičarima pružaju dodatne informacije i uvid u njihovu motivaciju u tretmanu prošlosti svoje i nacije.

Historiografija i nacionalizam

Značaj mita za kolektivno biće nacije je svakako specifičan za Makedoniju. Kako Anthony D. Smith naglašava, mit obavlja cijeli niz funkcija u stvaranju, definiranju i političkom mobiliziranju nacija.⁵ Mit pruža prikla-

ostavile su za sobom preko 200 poginulih i na desetine hiljada raseljenih. Potom je Ustav promijenjen u korist manjina, posebno Albanaca te je tako spriječen građanski rat.

3 Vidjeti Boia, *History and Myth*, str. 30.

Keith Brown, 'A Rising to Count On: Ilinden Between Politics and History in Post-Yugoslav Makedonija', u Victor Roudomentof, ured., *The Makedonski Question: Culture, Historiografija, Politics*. Boulder: East European Monographs; New York: Columbia University Press, 2000, str. 143-172; Christian Voss, 'Sprach- und Geschichtsrevision in Makedonien', *Osteuropa* 51, 8, 2001, str. 953-967.

Anthony D. Smith, *Myths and Memories of the Nation*. Oxford: Oxford University Press, 1999.

292

dne odgovore na pitanja kao što su otkuda nacija, ko joj pripada, ko su joj neprijatelji, i gdje joj leži budućnost. George Schopflin naglašava i da je mit ključni instrument kulturne reprodukcije nacija i etničkih grupa, i utvrđivanja granica prema drugim zajednicama.⁶ Mitovi pripovijedaju priče o herojskom ili 'zlatnom' dobu nacije, o propadanju, neuspjehu, oporavku.⁷ Mit djeluje i na kognitivnom i na emocionalnom nivou ljudske percepcije, što ga čini suptilnim, ali i moćnim. Zasnivanje grupnog identiteta na mitu nije, naravno, ograničeno samo na nacije, ali su mitovi o naciji sveobuhvatni, jer objedinjuju različite domene društvenog života: kulturu, teritoriju i politiku.

Unatoč pozivanju na tradiciju, nacionalni mitovi su u suštini moderni po svom karakteru. Jezički identiteti se narodnim pjesmama i usmenom tradicijom prenose sa generacije na generaciju, dok kolektivno pamćenje i identitet nacije prenosi profesionalna klasa graditelja identiteta i institucije (škole, civilne birokratije), koje su razvijene u modernom periodu. Historičari, koji tumače porijeklo i korijene nacije - što onda legitimizira polaganje prava nacije na određenu teritoriju i zasebno zajednicu - jedna su od najbitnijih grupa intelektualaca za građenje nacionalnog identiteta. Posebno u ranim fazama izgradnje nacije i države, historiju historičari i njihova publika doživljavaju kao nešto što je nacionalni i državni zadatak. Historičari smatraju da im je zadatak da potaknu podršku za nacionalnu ideju i stanovništvo nadahnu nacionalnim identitetom, putem pozivanja na slavnu prošlost nacije. Nacionalistička motivacija je važan stimulus za razvoj akademske historije, ali ona nosi i sklonost ka stvaranju mita i historiju čini jednom od najviše ispolitiziranih akademskih disciplina.

Akademska historiografija na jugoistoku Evrope imala je od samog nastanka tu nacionalističku crtu. Razvila se u tijesnoj vezi sa državotvornim nastojanjima nacionalnih država koje su na Balkanu osnovane u XIX i XX stoljeću. Stvaranje nacionalnih država na Balkanu počelo je kasnije nego u Zapadnoj Evropi, a zapravo nije još dovršeno, tako da je samo u manjem stepenu nego što je to slučaj sa Zapadom, balkanska historiografija oslobođena manipulacije nacionalista. Diljem jugoistoka Evrope, historija se i sad

George Schopflin, *Nations, Identitet, Power*. New York: New York University Press, 2000, str. 81.

Smith, *Myths and Memories of the Nation*, str. 63-67; Schopflin, *Nations, Identitet, Power*, 86.

293

bavi uglavnom prošlošću određene nacije. Mnogi historiografski prikazi ili ne odgovaraju 'činjenicama' ili primjenjuju anahrone koncepte na tumačenje prošlosti. Osnovna šema je uspostava kontinuiteta između današnjice i Srednjeg vijeka, čak i prije. Ta opsjednutost mitovima o porijeklu i kontinuitetu izazvana je potrebom ne samo da se legitimiziraju savremena državotvorna nastojanja, već i da se odupre težnjama drugih nacija koje polažu pravo na iste te epizode iz prošlosti, iz potrebe da ih uključe u vlastitu nacionalnu tradiciju. Sa druge strane, historijski mitovi nacionalnih ideologija jugoistoka Evrope jesu krhki, jer isključuju važne elemente prošlosti. Javnost očekuje безусловnu podršku historičara nacionalnim mitovima, a odbacuju se pokušaji dekonstrukcije mitova.⁸ Tako vidimo da mit može biti antagonizirajuća snaga u društvima koja su podijeljena u grupe različitih identiteta, što je slučaj sa multietničkim državama jugoistoka Evrope.⁹

Makedonska historiografija može ilustrirati tu matricu posebno jasno, jer je ona dio najskorijih i najosporavanijih državotvornih nastojanja na Balkanu, a njena se situacija dodatno komplicira

nezavisnošću, stečenom 1991. godine. Makedonski historičari su suočeni sa zadatkom davanja historijskog legitimiteta nezavisnoj državi, nakon što je pedesetak godina proizvodila historijski legitimitet saveznom jugoslavenskom poretku kao prirodnom kraju makedonske historije. Takav pomak ne može se postići bez izmišljanja novih mitova i preformuliranja starih. Ali više nego i u jednoj drugoj balkanskoj naciji, makedonski historičari u svom stvaranju mitova nailaze na otpor stranih historičara. Više no u drugim balkanskim zemljama, historiografija je u Makedoniji i dalje ispolitizirana - mada ne na nivou neposrednog miješanja već prije kroz paradigmatičke postavke.¹⁰ I ne samo da je historija ispolitizirana, već je i politika historicizirana.

Drago Roksandić, 'Shifting Boundaries, Clientelism and Balkan Identities', u Jacques Revel and Giovanni Levi, eds., *Political Uses of the Past*. London, Portland OR: Frank Cass, 2002, str. 48.

Vidjeti Schopflin, *Nations, Identity, Power*, 85.

Takvu procjenu je prije 20 godina dao Stefan Troebst u svojoj raspravi o makedonskoj historiografiji (Stefan Troebst, *Die bulgarisch-jugoslawische Kontroverse um Makedonien*. München: Oldenbourg-Verlag, 1983, str. 15).

294

Politički i institucionalni kontekst

Mitotvoračka funkcija makedonske historiografije vezana je za njen institucionalni razvoj i politički kontekst. Do 1944. godine nije bilo političkog subjekta po imenu Makedonija. Te je godine uspostavljena Narodna Republika Makedonija, kao jedna od šest republika socijalističke Jugoslavije i neposredni rezultat uspješne borbe Titovih partizana za oslobođenje Jugoslavije. Odmah po uspostavi, nova republika je započela proces izgradnje nacije kojim je većina slavenskog pravoslavnog življa pretvorena u 'Makedonce'. Prije toga, njihov etnički identitet bio je dvosmislen i osporavan, a makedonska nacionalna svijest ograničena na male intelektualne krugove. Tek tokom Drugog svjetskog rata, kad je najveći dio regiona koji će postati Republika Makedonija bio pod bugarskom okupacijom, pojavio se značajan makedonski nacionalistički pokret - dijelom komunistički, a dijelom nekomunistički. To je uglavnom bio odgovor na čvrstu bugarsku asimilacionu politiku, ali i rezultat Titove uspješne integracije partizana koji su se borili protiv Sila osovine u njegov tabor.

Nakon uspostave Republike Makedonije, makedonski jezik je kodificiran, utemeljene su makedonske nacionalne institucije, i stvorena nezavisna Makedonska pravoslavna crkva - Makedonci su stekli sve osobine samouvjerene nacije (jezik, historiju, religiju, politički suverenitet nad određenom teritorijom), a javna kultura je temeljena na ideji makedonskog nacionalnog identiteta.¹¹ Makedonci su kulturno bili najbliži Bugarima, te je izgradnja makedonske nacije imala antibugarsku crtu; potreba za diferencijacijom Makedonaca od Bugara osjećala se žešće nakon 1948. godine, kad je Tito raskinuo sa Staljinom a Bugarska ostala čvrsto u sovjetskom taboru. U operaciji koja podsjeća na Frojdov koncept 'narcizma malih razlika' sve je preduzeto da se Makedonci razlikuju od Bugara (mada su im jezik i običaji bili slični), dok je Bugarska nastavila poricati postojanje makedonske nacije, tvrdeći daje makedonski jezik tek bugarski dijalekt.

Bugarska nije jedina osporavala makedonsku nacionalnu afirmaciju; Srbija i Grčka su također bile sumnjičave prema makedonskoj naciji. I Grčka je bila

Za razvoj Makedonije pod jugoslavenskim komunizmom, vidjeti Robert E. Palmer and Stephen R. King, *Yugoslav Communism and the Macedonian Question*. Hamden: Archon Books, 1971.

295

sumnjičava oko makedonske nacije. Mnogi Srbi nikad nisu promijenili stav da su Makedonci 'južni Srbi', za što su smatrani i u međuratnom periodu, kad je teritorija današnje Makedonije bila dio Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Za Grčku, Makedonija je bila jugoslavenska komunistička

tvorevina. Ali zajednički razlog odbacivanja makedonske nacije od strane Bugarske, Srbije i Grčke bio je njihova vlastita aspiracija na tu teritoriju. Od kraja XIX stoljeća, bugarska, srpska i grčka nacionalna država bore se za kontrolu nad Makedonijom, koja je tad još uvijek dio Osmanske teritorije.¹² U Prvom Balkanskom ratu, 1912.-1913., te tri zemlje su uspjele zbaciti Osmanlije i podijeliti međusobno teritoriju: Vardarska Makedonija je pripala Srbiji, Pirinska Bugarskoj, a Egejska Grčkoj. Nezadovoljna tom podjelom, Bugarska je isprovocirala, ali izgubila Drugi Balkanski rat, 1913. godine; takmaci su decenijama nastavili polagati pravo na druge dijelove Makedonije, tvrdeći da upravo njima pripadaju. Ti argumenti su se temeljili na specifičnim pretpostavkama o prošlosti i etničkom sastavu Makedonije: sve su tri države smatrale pravoslavno stanovništvo Makedonije dijelom svoje nacije, a povijest Makedonije dijelom vlastite nacionalne tradicije.

Historija je bila značajan izvor tih sukoba, a i sad se koristi za legitimiziranje političkih projekata. Akademske institucije, poput Makedonskog naučnog instituta u Sofiji (osnovanog 1923., zatvorenog 1947. godine, te ponovno otvorenog 1990.) i Institut za balkanske studije u Solunu (osnovan 1953.) promovirali su gledišta Bugarske, odnosno Grčke o povijesti i etničkom sastavu Makedonije. Nepriznavanje makedonske nacionalnosti, koje su pothranjivale Grčka, Srbija, i Bugarska, posebno je izraženo ponovno 1991. godine, kada je Republika Makedonija proglasila nezavisnost. Bugarska je priznala novu državu, ali Bugari i dan-danas postavljaju pitanje autentičnosti zasebne makedonske nacije i jezika. U Srbiji, Slobodan Milošević navodno pravi planove podjele Makedonije između Srbije i Grčke. Grčka osporava naziv nove države ('Republika Makedonija'), njene državne simbole (drevno sunce Vergine) i njeno ustavno opredjeljenje da štiti 'makedonsku' manjinu u inostranstvu. Grčka se opirala međunarodnom priznanju Makedonije i uspjela odložiti ulazak te države u UN i njeno priznanje od strane država članica Evropske Zajednice

O nastanku 'Makedonskog pitanja', vidjeti Fikret Adanır, *Die makedonische Frage. Ihre Entstehung und Entwicklung bis 1908*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1979.

296

sve do 1993. godine, kada Makedonija u međunarodnim odnosima biva priznata kao 'Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija' (BJRM), jer Grčka polaže pravo na isključivu upotrebu termina 'Makedonija'.

Očito je da se svaki pokušaj stvaranja makedonske nacionalne svijesti mora suočavati sa zahtjevima drugih, moćnijih nacija. Pošto se nacionalni identiteti neizbježno vezuju za historiju, stvaranje makedonske nacionalne historije bio je nužan i hitan zadatak pred kojim se našlo makedonsko vođstvo nakon 1944. U tu svrhu je 20. jula 1948. godine u Skopju vladinim ukazom osnovan 'Institut za nacionalnu historiju' (Institut za natsionalna istorijanstitutzanatsionalnaistorija). Zadatak mu je bio proučavanje historije makedonske države i naroda, kao i drugih nacionalnosti koje žive u Makedoniji.¹³ Historijska istraživanja u Makedoniji koncentrirana su u tom institutu. On izdaje najvažniji historijski časopis - *Glasnik* - te upošljava većinu aktivnih historičara te zemlje, koji - da parafraziram Anthony Smitha - moraju 'datirati porijeklo zajednice, i locirati ga u vremenu i u odnosu prema drugim relevantnim zajednicama'.¹⁴ Nasuprot historiografijama drugih socijalističkih zemalja Balkana, gdje je nakon uspostave komunističke vlasti u prvih deset ili dvadeset godina klasna paradigma zamijenila nacionalnu, nacija je uvijek ostala centralna tema makedonskih historičara.¹⁵ Više nego u ijednoj drugoj jugoslavenskoj republici, makedonski historičari su mogli iskazivati nacionalističke stavove - ako su se držali unutar stanovitih granica, kao što je službeni slogan o 'bratstvu i jedinstvu', tj. solidarnosti i jedinstvu nacija i nacionalnosti Jugoslavije, te naglašavanje uloge Tita i komunista. Jugoslavenska i makedonska rukovodstva su bila svjesna da je nacionalistički fokus neophodan za stvaranje makedonske nacionalne svijesti i svladavanje probugarskih osjećanja u narodu. Pitanja nacionalnog identiteta i sad zaokupljaju javni diskurs u Makedoniji, vjerovatno više nego i

13 Vidjeti Rudolf Preinerstorfer, 'Das Institut für Nationalnageschichte in Skopje',

Südost-Forschungen 23,1964, str. 342-344. Analogno Zavodu za nacionalnu historiju, institucije sa sličnim nacionalnim programom ustanovljene su u domenima etnografije i jezika: 'Institut za folklor Marko Tsepenkov' (osnovan 1950) i Institut za makedonski jezik Krste Misirkov' (osn. 1953).

14 Smith, Myths and Memories, str. 63.

15 Wolfgang Höpken, 'Zwischen "Klasse" und "Nation": Historiographie und ihre 'Meiste-rerzählungen' u Südosteuropa in der Zeit des Sozialismus (1944-1990)', Jahrbücher für Geschichte und Kultur Südosteuropas 2, 2000, str. 55.

297

u jednoj drugoj bivšoj socijalističkoj zemlji, zbog nezavisnosti iz 1991., sukoba sa Grčkom, eskalirajućeg sukoba sa albanskom manjinom u samoj zemlji, te vječite brige za nacionalni identitet. Defanzivni i veoma samodovoljni nacionalizam se razvio uz aktivno pothranjivanje od strane istih takvih i intelektualaca i historičara. U očima makedonske javnosti i historičara, historija treba da doprinosi snazi nacionalnog identiteta opisivanjem duge i slavne prošlosti makedonskog naroda. U intervjuima, makedonski historičari opisuju svoju motiviranost da služe makedonskoj naciji - i istini. Kako bi otkrila istinu, makedonska historija mora, pretpostavlja se, biti oslobođena stranih utjecaja, jer su je strane sile 'okupirale' namećući svoja gledišta o historiji Makedonije. Kako bi se odbranili od ponovnog 'otimanja' makedonske historije, uveden je Zakon o naučnom istraživanju (1996. godine) koji eksplicitno zabranjuje privatno finansiranje istraživačkih ustanova na polju historije, što je isključivi prerogativ države.¹⁶ Istraživanje makedonskih historičara je gotovo isključivo posvećeno historiji vlastite nacije, što ostaje i eksplicitni zadatak Instituta za nacionalnu historiju. Zaključna rečenica predgovora četvrtom tomu Historije makedonskog naroda — ta sedmotomna serija je najprestižniji aktuelni projekat ovog instituta - veoma je indikativna za prevladajuće stanovište da će jedino historija nacije otkriti istinu: 'Taj isključivi kriterij, primijenjen u sistematizaciji i analizi historijskih događaja, bio je da se oni prosuđuju iz gledišta makedonskog naroda i njegove težnje za jednom oslobođenom i nezavisnom makedonskom nacionalnom državom.'¹⁷

Stvaranje nacionalnog mita

Nacije, nespremljene svoje postojanje posmatrati kao rezultat spornih i dvosmislenih historijskih procesa, predstavljaju sebe kao drevne, trajne i autohtone. Nacionalne historiografije moraju stvoriti veze među članovima nacije, dati značenje stradanjima nacije, potkrijepiti polaganje prava nacije na domovinu, te ubijediti 'druge' u autentičnost drevnosti nacije. Makedonska historiografija, stoga što je bila zakašnjela pridošlica među nacionalnim

16 Služben vesnik na Republika Makedonija 52, 13, 15. mart 1996.

17 Ivan Katardžiev, Istorija na makedonskiot narod, tom 4: Makedonija megju Balkanskite Vtorata svetska vojna 1912-1941. Skopje: Institut za natsionalna istorija, 2000, str. 6.

298

historiografijama Balkana, imala se suočiti sa posebnim teškoćama u tome nastojanju. Svi značajni događaji i ličnosti onog što bi se moglo tvrditi da je 'makedonska historija' već su bili uključeni u nacionalne iskaze susjednih zemalja; svaka makedonska nacionalna historija bila je u sukobu sa tim starijim historiografijama.

Sukob za bugarskom historiografijom bio je najveći. Bugarska je Makedoniju i njeno slavensko

pravoslavno stanovništvo smatrala konstitutivnim elementima svoje nacionalne prošlosti, a bugarski historičari su to potkrepljivali pozivanjem na srednjovjekovno Bugarsko kraljevstvo kao i na bugarsku patrijaršiju sa kraja XIX i početka XX stoljeća, od kojih su oba uključivala i dijelove Makedonije. Probugarska gledišta mnogih 'makedonskih' revolucionara sa kraja XIX i početka XX stoljeća smatrana su daljnim dokazom bugarskog karaktera tog regiona. Mnoga mjesta u Makedoniji, kao što je grad Ohrid ili manastir Sveti Naum, važna su 'lieux de mémoire' bugarskog kolektivnog pamćenja.

Makedonski Institut za nacionalnu historiju je dobio zadatak da prezentira jednu časnu i dugu historiju nacije. Prema partijskim direktivama, institut je dobio uputu da odbaci bugarske historiografske tvrdnje i dokine utjecaj nekad plodnog Makedonskog naučnog instituta u Sofiji, koji je do zatvaranja, 1947. godine, propagirao bugarsko stanovište. Nacije su moderni fenomen, a Makedonija je posebno 'skorašnja berba'. Pokušaji da se nacionalno porijeklo locira u davnu prošlost stvara u historiografiji tendenciju stvaranja mitova, a ta je tendencija pojačana pritiscima rivalskih historiografija. Makedonski historičari su morali da odbace te rivalske historiografije, čije su poglede na historiju Makedonije često dijelili i naučnici koji nisu bili 'partijci', pa su mitološke pretpostavke lako mogle ući u makedonsku historiju. Mitovi koje su stvorili makedonski historičari služili su dvije temeljne i međusobno povezane funkcije: prvo, da osmisle historiju makedonske nacije, a drugo - da potkrijepe pravo na domovinu. U oba slučaja, historijska tumačenja su u manjoj ili većoj mjeri odstupala od 'činjenica'. Prema mom mišljenju, međutim, za njihovo klasificiranje kao mitova važnija je specifična retorička struktura tih priča o prošlosti nego što je to omjer 'neistine'. One otkrivaju transcendentalno značenje historije i imaju smisla samo ako se doživljavaju kao objašnjenje

18 Palmer and King, Yugoslav Communism and the Macedonian Question, str. 160-161.

299

sadašnjosti i potvrda stanovitih puteva u budućnost. One moraju, stoga, biti smještene u politički kontekst. Mit daje identitet članovima jedne nacije i zadovoljava njihovu emocionalnu potrebu da budu ne samo dio te nacije, već i sjajne tradicije. Makedonska historiografija obavlja te funkcije po tri mitološke ose: porijekla, kontinuiteta i viktimizacije.

1. Mitovi o porijeklu

Prva generacija makedonskih historičara datira proces 'makedonskog preporoda', tj. pojave makedonske nacije, u XIX stoljeće, kada su navodno intelektualci počeli tvrditi da su makedonski jezik i narod zasebni od drugih južnoslavenskih jezika i naroda. 'Vnutrašnja makedonska revolucionarna organizacija' (VMRO)¹⁹, osnovana 1893., i Ilindenski ustanak protiv osmanske vlasti 2. avgusta 1903. (dan proroka Ilije) smatraju se najznačajnijim političkim manifestacijama makedonske nacionalne svijesti u tom periodu. Makedonska država u obliku Socijalističke Republike Makedonije stvorena je tokom Drugog svjetskog rata kao izraz nacionalnih aspiracija makedonskog naroda, i prije svega zahvaljujući nastojanjima komunista, makedonskih partizana i Komunističke partije Jugoslavije (čija je uloga između 1944. i 1991. bila posebno naglašavana u makedonskoj historiografiji).

Sa sve većom institucionalizacijom makedonske historiografije, porijeklo makedonske nacije se gura dublje u prošlost. Žestoka bugarska kampanja poricanja postojanja zasebnog makedonskog jezika i nacije, koja je započela 1958. godine²⁰, intenzivirala je pokušaje makedonskih historičara da odvoje makedonsku od bugarske historije.²¹ Počevši krajem 1950-tih, makedonska nacionalna historija počinje da se datira od VII stoljeća, kad su se Slaveni naselili u region Makedonije. Autoritativna Historija makedonskog naroda (1969.) sažima savremeno makedonsko naučno viđenje i govori o nezavisnim 'makedonskim Slavenima', koji su došli na Balkan sa Dunava - ne sa Volge,

O VMRO-u vidjeti Duncan Perry, The Politics of Terror: The Makedonski Liberation Movements

1893-1903. Durham, NC: Duke University Press, 1988.

O sporu između makedonskih i bugarskih historičara, vidjeti Troebst, Die bulgarisch-jugoslawische Kontroverse um Makedonien.

21 Stefan Troebst, 'IMRO + 100 = FYROM? Politics of Makedonski historiografija', u James Pettifer, ured., The New Makedonski Question. Basingstoke: Macmillan, 1999, str. 63.

300

kako su tvrdili Bugari.²² Gledište da Makedonci i Bugari potječu od različitog slavenskog življa postaje popularno. Blaže Ristovski, jedan od najplodnijih makedonskih intelektualaca današnjice, tvrdi u svojoj Historiji makedonske nacije, objavljenoj 1999., da su različite etničke grupe i slavenska plemena doprinijela etnogenezi Makedonaca i Bugara te da već u IX stoljeću nema 'etnogenetskog, kulturnog, lingvističkog ni civilizacijskog jedinstva' između Makedonaca i Bugara.²³ Međutim, takve teorije o etnogenezi ne mogu se potkrijepiti činjenicama; potreban je bio bolji dokaz za postojanje makedonske nacije u Srednjem vijeku. On je nađen u carstvu Cara Samuila i njegovih nasljednika, koje je postojalo u Makedoniji između 969. i 1018. godine, sa prijestolnicama u Prespi i Ohridu.²⁴ Hrvatski historičar Stjepan Antoljak, koji je u Skopje došao 1956. za rukovodioca odjela antičke i srednjovjekovne historije Instituta za nacionalnu historiju, odigrao je ključnu ulogu u proglašavanju Samuila makedonskim vladarom.²⁵ Postojeća nauka smatra Samuilovu državu bugarskom, što je pretpostavka koja ima oslonca u primarnih izvorima: bizantijski autori zovu je 'Bugarska' a njen živalj 'Bugari'. Samuil je sebe smatrao vladarom 'Bugara', a ne 'Makedonaca'. Bizantijski car Vasilije II, koji je zadao strašan poraz Samuilovim snagama 1014. godine, zaslužio je epitaf 'bugarski koljač'. Izdanje iz 1969. Historije makedonskog naroda priznaje da su savremenici Samuilovu državu zvali 'bugarskom'. Ta očita kontradikcija je uklonjena tvrdnjom da je ta država 'ipak bila sasvim drugačija (od Bugarske) zajednica'.²⁶ Autori tvrde da su 'makedonski Slaveni' bili 'daleko' prevladajući živalj te države. Mada autori ne nazivaju Samuilovu državu 'makedonskom',

22 Mihailo Apostolski et al., eds., Istorija na makedonskiot narod, tom 1: Otpredistoriskoto vreme do krajot na XVIII vek. Skopje: Institut za natsionalna istorija, 1969, str. 130.

23 Blaže Ristovski, Istorija na makedonskata natsija. Skopje: MANU, 1999, str. 13-14.

24 Vidjeti Palmer, King, Yugoslav Communism and the Makedonski Question, str. 162; Troebst, 'IMRO + 100', str. 63.

25 O Stjepanu Antoljaku, vidjeti jedinicu u izdanju: Stojan Kiselinovski, ured., Makedonski istoriski rečnik. Skopje: INI, 2000, str. 40-41. Njegov ključni doprinos ovoj temi je monografija Samuilovata država. Skopje: INI, 1969. Antoljak je morao napustiti Hrvatsku zbog svojih ratnih aktivnosti u Zagrebu, gdje je bio docent na Filozofskom fakultetu (zahvalan sam Ivi Goldsteinu što me je upoznao sa Antoljakovim doprinosom).

26 Apostolski et al., Istorija na makedonskiot narod, tom 1, str. 130.

301

oni ne ostavljaju nikakve sumnje da ona nije bila bugarska, i smještaju je u makedonsku tradiciju.

U novom izdanju Historije makedonskog naroda, čiji se prvi tom pojavio 2000., Samuilova država se definitivno naziva 'Makedonskom državom', onom u kojoj su 'Makedonci' bili vladajući narod.²⁷ Činjenica da su je bizan-tijski autori, od kojih imamo najviše informacija o Samuilovoj državi, zvali 'Bugarskom', a njene stanovnike 'Bugarima' spominje se tek usput i ne uzima se ozbiljno.²⁸ Branko

Panov, urednik tog toma, na jednom je drugom mjestu napisao da je, pod Samuilom, etnogeneza makedonskog naroda okončana te da je Samuilo osnovao 'makedonsku dinastiju careva'.²⁹ Sa Samuilom, u makedonsku su nacionalnu tradiciju uključene i druge srednjovjekovne epizode: Konstantin (Cirilo) i Metodije opisani su kao 'čisti makedonski Slaveni'³⁰, a njihova kodifikacija staroslavenskog jezika, po ovom autoru, ima temelje u 'makedonskom slavenskom jeziku'.³¹ Heretički bogumilski pokret ranog X stoljeća, veli Panov, pojavio se na makedonskom tlu. Navodno je imao karakter 'općenarodnog oslobodilačkog pokreta' protiv bugarske vlasti i doveo do Samuilovog uspješnog nastojanja da uspostavi makedonsku državu.³² Ako neki izvori u vezi sa bogumilima spominju 'bugarsku zemlju', oni zapravo misle - ubjeđuje nas autor - na one dijelove Makedonije koji su bili pod bugarskom vlašću.³³ (Vidjet ćemo tu operaciju, popularnu među makedonskim historičarima, zamjene 'Bugarske' sa 'Makedonijom' i na drugim mjestima). Bitno je što Historija makedonskog naroda sa kraja 1960-tih opisuje bogumilski pokret više kao antifeudalnu reakciju, nego kao 'nacionalni pokret'.³⁴ Vidimo

27 Branko Panov, ured., Istorija na makedonskiot narod, tom 1: Makedonija odpraistoriskoto vreme dopotpagjanetopod turska vlast (1371 godina). Skopje: Institut za natsionalna istorija, 2000, str. 357 passim.

28 Ibid., str. 384-385.

29 Branko Panov, Makedonija niz istorijata. Skopje: Menora, 1999, str. 15.

30 Ibid., str. 50.

31 Panov, Istorija na makedonskiot narod, tom 1, str. 388.

32 Ibid., str. 355.

33 Ibid., str. 339.

34 Apostolski et al., Istorija na makedonskiot narod, tom 1, str. 112-115.

302

da je makedonska historiografija i u socijalističko vrijeme bila fokusirana na naciju ali je bar pokušavala voditi računa i o klasnoj perspektivi. Nakon pada socijalizma, historija postaje mnogo etnocentričnija.

Najznačajnija promjena u mitu o porijeklu desila se sa nezavisnošću i dovela do toga da i antički Makedonci postanu predmet nacionalnog diskursa. Ta promjena je očita reakcija na grčko protivljenje korištenju imena Makedonija i simbola sunca Vergine, šesnaestokrakog sunca Filipa II Makedonskog, kao državnoga simbola.³⁵ Makedonski historičari osporavaju polaganje prava Grčke na ekskluzivno vlasništvo nad teritorijom antičke Makedonije i njenim simbolima. Tokom 1993. godine, Makedonska akademija nauka i umjetnosti objavila je knjigu Makedonija i njeni odnosi sa Grčkom na engleskom jeziku, u kojoj se odbacuju grčke tvrdnje. 'Univerzalno je poznato da klasični grčki autori nisu priznavali Makedonce kao svoje sunarodnike, da su ih zvali barbarima, te da su makedonsku dominaciju nad Grčkom smatrali tuđinskom vlašću, koju su izvana donijela druga plemena (...) Aleksandar je širio heleni-zam na grčkom jeziku, kojeg je smatrao jezikom kulture, ali njegov maternji jezik Grci nisu razumjeli: to je činjenica za koju postoje eksplicitni dokazi.'³⁶ Političar i autor Vasil Tupurkovski je 1993. objavio odbranu Aleksandra, dio popularne dvotomne historije o antičkim Makedoncima. Prema njemu, Aleksandar je vjerovao u mogućnost univerzalnog mira i vodio politiku nacionalne, rasne i religijske tolerancije.³⁷ Taj portret Aleksandra oslanja se na sve iza čega autor stoji i na to kako sebe vidi Republika Makedonija: mir, toleranciju, međuetnički suživot. Tupurkovski navodi i da je Makedonija bila jedan geografski

zaseban entitet sa vlastitim 'geografskim duhom'.³⁸ Uključivanje antičkih Makedonaca u nacionalnu makedonsku naraciju je bio i odmak od mita o isključivo 'slavenskim temeljima', koji je izgubio svoju potrebu za državom

35 Vidjeti Keith Brown, 'In the Realm of the Double-Headed Eagle: Parapolitics in Makedonija, 1994-1999', u Jane K. Cowan, ured., Makedonija. The Politics of Identity and Difference. London: Pluto Press, 2000, str. 123-124; Troebst, 'IMRO + 100', str. 63.

36 Savjet MANU za istraživanje Jugoistočne Evrope, ured., Makedonija and its Relations with Grčka. Skopje: MANU, 1993, str. 11-14.

Vasil Tupurkovski, Istorija na Makedonija. Od drevnina do smrtta na Aleksandar Makedonski. Skopje: Titan, 1993, str. 436-437.

38 Ibid., str. 11.

303

sad kad ona više nije bila dio južnoslavenske federacije. Ta težnja za autohtonom genealogijom nalagala je da se korijeni nacije gurnu dublje u prošlost, u vrijeme prije dolaska Slavena koji su odnekud tu došli - i to definitivno poslije Grka. To je mogla biti i reakcija na trendove u Bugarskoj koji potiskuju naglasak na slavensku tradiciju a fokusiraju se na stare Tračane kao pretke.³⁹

Akademске publikacije podržavale su tvrdnje da su antički Makedonci bili preci savremenih Makedonaca, argumentirajući to time da su oni bili narod drugačiji od Grka. U svome uvodu knjizi Nade Proeva Studije o antičkim Makedoncima, Pasko Kuzman je napisao da je 'očita laž' bila da su antički Makedonci bili Grci. 'Helenski' period treba prije zvati 'Makedonskim'.⁴⁰ Nade Proeva odbacuje sa prezirom to što historija makedonskog naroda nije oduvijek tretirana zasebno već u okviru grčke historije.⁴¹ Po njoj, antički Makedonci su imali vlastiti jezik, različit od grčkog, i vlastite nošnje, običaje, religiju, politički poredak i umjetnost.⁴² Znakovito je da prvi tom nove sedmote-mne Historije makedonskog naroda preko dvije stotine strana posvećuje antičkoj Makedoniji i rimskoj okupaciji,⁴³ dok je prvo izdanje, objavljeno 1969., samo dvadesetak strana posvetio tome periodu.⁴⁴ Glavna teza novog izdanja je da antički Makedonci nisu bili Grci. Knjiga navodi razne 'dokaze' za tu tezu, npr., da je 'makedonski jezik' bio službeni jezik makedonske države i da su Makedoncima drugi jezici, poput grčkog, bili 'nerazumljivi'.⁴⁵ Strana istraživanja, poput onog N. G. L. Hammonda i G. T. Griffitha, koji zaključuju da su makedonski vojnici govorili grčki i da je 'makedonski' bio samo dijalekat grčkog jezika,⁴⁶ se ili ignoriraju ili odbacuju kao pristrasna. U očima ma-

39 Vidjeti Ilija Iliev, 'The Proper Use of Ancestors', Ethnologia Balkanica 2, 1998, str. 10-12.

40 Pasko Kuzman, 'Predgovor', in: Nade Proeva, Studii za antičkite Makedontsi. Skopje, Ohrid: Makedonija Prima, 1997, str. 5.

41 Proeva, Studii za antičkite Makedonci, str. 12.

42 Ibid., str. 80-114.

Panev, Istorija na makedonskiot narod, tom 1, str. 45-258. Apostolski et al., Istorija na makedonskiot narod, tom 1, str. 33-55. Panev, ured., Istorija na makedonskiot narod, tom 1, str. 40.

46 N. G. L. Hammond, G. T. Griffith, A History of Makedonija, tom 2: 550-336 B.C. Amsterdam: Adolf Hakkert, 1997, str. 46-47.

304

kedonskih naučnika, kulturne crte također odvajaju antičke Makedonce od Grka: 'Od najstarijih vremena Makedonci su se razlikovali od Helena i po svojim karakterističnim ratnim i drugim igrama.'⁴⁷⁷ Antički Makedonci su opisani i kao 'kompaktan narod' koji je svoju dominaciju

nametnuo Balkanu i golemim dijelovima Azije i Afrike.⁴⁸ Suprotno etabliranoj nauci, autori Historije makedonskog naroda ne govore o 'helenizmu', što gaje proširio Aleksandar Veliki (kojeg zovu 'Aleksandar Makedonski'), već o 'makedonskim tradicijama', koje su ostavile trajnog traga u Egiptu i na Bliskom Istoku.⁴⁹ Makedonci su navodno bili većinski živalj makedonske države i, zajedno sa makedonskim carevima, bili su nositelji 'državnosti'.⁵⁰ Ostali su većinska skupina u Makedoniji čak i nakon što taj region pada pod vlast Rimljana i Bizantije, tako da su se oni mogli miješati sa Slavenima, koji dolaze u taj region u VI i VII stoljeću, doprinoseći time etnogenezi makedonskog naroda.

Akademski historičari obično ne idu tako daleko u tvrdnjama o neposrednom etničkom kontinuitetu između antičkih i slavenskih Makedonaca, ali naglašavaju tradiciju državnosti, koju su antički Makedonci u tom regionu uspostavili i prenijeli srednjovjekovnim i savremenim Makedoncima. Umjesto etničkih (i time, podrazumijeva se, bioloških) veza između ta dva naroda, stvorena je ideja kulturne i institucionalne sklonosti, koja je izraza našla u njihovoj državotvornoj sposobnosti. To podsjeća na ono što je Anthony Smith zapazio o mitovima o porijeklu: 'Za porijeklom se traga, ne kroz porodične pedigree, već kroz opstanak određenih vrsta 'vrline', ili druge izrazite kulturne kvalitete, bio to jezik, običaji, religija, institucije ili neki općiji lični atributi'.⁵¹ Diskurs o antičkim Makedoncima ima za namjeru da potkrijepi makedonsko polaganje prava na domovinu, na teritoriju svojih predaka, i na dugi nacionalni pedigree. Takvim tvrdnjama se naciji pridaju etničke vrline koje sežu duboko u prošlost a mogu se izvući i koristiti u tekućim sporenjima oko prava na teritoriju.⁵²

47 Panov, Istorija na make don skiot narod, tom 1, str. 44.

48 Ibid., str. 40.

49 Ibid., str. 142.

50 Ibid., str. 233.

51 Vidjeti Smith, Myths and Memories of the Nation, str. 58. Za koncept etno-prostora, vidjeti ibid., str. 149-159.

305

2. Mitovi o kontinuitetu

Mit o porijeklu mora se udružiti sa mitom o kontinuitetu kako bi se izgradila stabilna veza između savremene nacije i njenih predaka. 'Makedonska historija se ne može tretirati drugačije do kao historijski kontinuitet od nastanka imena Makedonija do danas'.⁵³ Za Makedoniju, mit o kontinuitetu ima tri komponente: naziv teritorije, etnički identitet, i vjekovnu borbu za državnost.

Zamišljeni kontinuitet naziva Makedonija posebno je zanimljiv jer historijski izvori sve do XIX stoljeća rijetko, ako ikad, govore o 'Makedoniji' ili 'Makedoncima'. Da bi se objasnio taj prekid između antičkih i modernih Makedonaca, tvrdi se, naprimjer: 'Naziv te konkretne teritorije - Makedonija - nikad nije osporavan u toku brojnih administrativnih ili teritorijalnih promjena koje su se zbile u doba osmanske vladavine. Jedan od jakih dokaza i indikacija u prilog tome je "Skica teritorije Makedonije..." objavljene u poznatom radu jedanko poznatog turskog historičara, geografa i putopisca iz sredine XVII stoljeća, Hadži Kalga Mustafe, ili Katib Čelebije'.⁵⁴ Međutim, 'Makedonija' nije nikad bila administrativna jedinica Osmanskog carstva, koje je vladalo regionom od kraja XIV do početka XX stoljeća. Osmanski upravljači izgleda i ne znaju za naziv 'Makedonija' sve do kraja XIX stoljeća, a čak i tad se taj region službeno ne zove tako.⁵⁵ Drugi tom nove Historije makedonskog naroda ipak govori o teritoriji 'Makedonije' tokom Osmanskog perioda kao da je postojao politički entitet pod tim imenom (na što se eksplis-citno i ne ukazuje).⁵⁶

Ovakvo korištenje riječi Makedonija trebalo bi da implicira - ne teritoriju Republike Makedonije, već jednu 'geografsku' Makedoniju - nejasni koncept razvijen u XIX stoljeću, koji uključuje, pored današnje Republike Makedonije, i dijelove savremene Grčke, jugoistočnu Albaniju i jugozapadnu Bugarsku.

Kuzman, 'Predgovor', str. 5.

54 Savjet MANU za istraživanje Jugoistočne Evrope, ured., Makedonija and its Relations with Grčka. Skopje: MANU, str. 21.

55 Adanır, Die makedonische Frage, str. 2-3.

Aleksandar Stojanovski, ured., Istorija na makedonskiot narod, tom 2: Makedonija pod turska vlast (od XIV do krajot na XVIII vek). Skopje: Institut za natsionalna istorija, 1998.

306

Taj region čini jednu fazu makedonske nacionalne historije, koju ilustrira, recimo, Makedonski historijski riječnik (još jedan ključni noviji projekat makedonske historiografije), koji sadrži i takve jedinice kao štoje 'Socijalistička Federacija Soluna' - jer se taj grad smatra makedonskim.⁵⁷ Makedonska historija ima iredentističke prizvuke, ali i grandioznost - svojim tvrdnjama o jednom dvosmislenom geografskom prostoru (koji uveliko prevazilazi današnje granice) i nadomješta ono što se doživljava kao manjak jakih dokaza o etničkom kontinuitetu. Sve što se događa u toj velikoj 'Makedoniji' može se tvrditi da spada u vlastitu historiju; narod koji je sam sebe zvao 'Makedoncima', u smislu regionalne samoidentifikacije, može se tako uključiti u makedonsku naciju. Međutim, primjenom te geografske definicije nacije umjesto etničke, propušta se prilika za stvaranje jedne mnogo obuhvatnije historije. Mnogi aspekti historije ovog regiona, poput tragične sudbine muslimana, isključeni su iz nacionalne historije. Stoga postoji tenzija između geografskog i etničkog tumačenja 'Makedonije', mada postoji tendencija da se ta dva koncepta pomiješaju, jer je tek nekolicina historičara osjetljiva za multikulturnu prošlost ovog regiona.

Gradnja etničkog kontinuiteta, druga komponenta mita o kontinuitetu, zadatak je čak i delikatniji, jer se etnički 'Makedonci' rijetko pojavljuju u primarnim izvorima prije XX stoljeća. Ipak, unatoč potpunom nedostatku dokumentarnih dokaza za takvu odrednicu, makedonski historičari slavensko stanovništvo tog regiona zovu Makedoncima i u srednjovjekovno doba, kad je teritorija Makedonije pripadala bizantijskoj, bugarskoj pa srpskoj državi, ali i tokom osmanskog perioda. Tvrdi se da 'kroz cijeli period bizantijske vladavine, Makedonci nastavljaju njegovati svoje etničke karakteristike - svoj jezik, kulturu i običaje (...). I u sljedećim stoljećima, kada Makedonci imaju cijeli niz tuđinskih gospodara, oni ostaju zaseban slavenski narod.'⁵⁸ Isto se tvrdi i za osmanski period - unatoč surovoj represiji i asimilatorskim nastojanjima, makedonski narod je sačuvao svoju etničku jedinstvenost. Makedonski historičari naglašavaju one intelektualce iz XIX stoljeća koji su se izjašnjavali kao 'Makedonci', štagod da su oni sami pod tim podrazumijevali. Naprimjer, u svom

57 Stojan Kiselinovski, Makedonski istoriski rečnik, str. 432.

58 Savjet MANU za istraživanje Jugoistočne Evrope, ured., Makedonija and its Relations with Grčka. Skopje: MANU, str. 18-20.

307

značajnom nedavnom radu Historija makedonske nacije,⁵⁹ eminentni književni historičar Blaže Ristovski govori o makedonskom karakteru pisaca, pjesnika, i drugih intelektualaca, za koje se onda može kazati da su bili prvaci makedonskog nacionalnog 'buđenja' u XIX i ranom XX stoljeću. Ukoliko su se neke od tih osoba u nekom trenutku izjašnjavale kao Bugari, Ristovski se naveliko trudi da naglasi kako oni to nisu tako mislili. Naprimjer, Ristovski navodi da je podrška Krste Misirkova - 'najeminentnijeg, najznačajnijeg i najaktivnijeg makedonskog kulturnog i nacionalnog radnika prije oslobođenja'⁶⁰ - aneksiji Makedonije od strane Bugarske nije održavala 'njegova

iskrena ubjeđenja i osjećanja', već je bila 'diktirana okolnostima toga vremena'.⁶¹ Drugi historičar smjelo objavljuje da braća Miladinov - druga dvojica koji se smatraju prvacima makedonstva - naprosto nisu imali na umu nacionalnost kad su se izjašnjavali kao 'Bugari', jer su zapravo bili Makedonci.⁶² Slično, 'Vnutrašnja makedonska revolucionarna organizacija' (VMRO), osnovana 1893. godine da bi se borila protiv osmanske vlasti, predstavljena je kao nacionalna makedonska organizacija koja se borila za nezavisnu makedonsku državu. Činjenicu da je jedna jaka struja u tom pokretu bila za to da se Makedonija ujedini sa Bugarskom, i prema tome smatrala da su slavenski pravoslavni stanovnici Makedonije zapravo etnički Bugari, makedonski naučnici prosto su prenebrekli.⁶³

59 Ristovski, Istorija na makedonskata natsija; Blaže Ristovski: "The Nacionalna Thought of Misirkov", Balkan Forum 4, 4, 1996, str. 129-170; *ibid.*, ured., Makedonija: prašanja od istorijata i kulturata. Skopje: MANU, 1999; *ibid.*, Makedonija and the Makedonski narod. Skopje: Simag Holding, 1999.

60 Ristovski, "The Nacionalna Thought of Misirkov", str. 129.

61 *Ibid.*, str. 137.

Krste Bitovski, Kontinuitet na makedonskite natsionalosloboditelni borbi vo XIX i početokot naXXvek. Skopje: Institut za natsionalna istorija, 1998, str. 36.

Za skorije makedonsko izučavanje VMRO i tendencija da se VMRO tretira kao ekskluzivan dio makedonske tradicije cf. ili vidjeti: Ivan Katardžiev, Sto godini odformiranjeto na VMRO. Sto godini rvolutsionerna traditsija. Skopje: Mislja, 1993; Aleksandar Trajanovski et al., eds., 100 godini VMRO. Zlatna kniga. Skopje: Glas na VMRO-DPMNE, 1993; Manol Pandevski, 'The Makedonski Revolutionary Organization between 1893 and 1918: Foundation and Development', Balkan Forum 1, 5, 1993, str. 137-164; Aleksandar Hristov, VMRO i makedonskata državnost 1893-1934. Skopje: Kultura, 1993; *ibid.*, 'Pra-

308

Makedonski historičari, također, često zamjenjuju termine 'kršćanska/ grčkopravoslavna/bugarska patrijaršija', koji su u osmanskim izvorima korišteni da označe pravoslavni živalj toga regiona i imali konfesionalno značenje, terminom 'Makedonci', kojeg koriste u nacionalnom smislu. 'Bugari' iz izvora sa kraja XIX i početka XX stoljeća često su takođe pretvarani u 'Makedonce'. Četvrti tom Historije makedonskog naroda navodi da je 1896. godine bilo '354.406 Makedonaca' u Egejskoj Makedoniji, mada se ta oznaka svakako ne koristi u pouzdanim izvorima niti je koristi samo to stanovništvo.⁶⁴ Činjenica da Velika grčka enciklopedija iz 1934. spominje '80.000 Slavofona' u Grčkoj Makedoniji smatra se 'otvorenim priznanjem brojne makedonske populacije u egejskom dijelu Makedonije', mada taj izvor ne govori o 'Makedoncima'.⁶⁵ U jednom članku o otmici američke protestantske misionarke gospođice Stone, koju je počinila jedna banda VMRO.-a, 1901. godine, autor piše: 'Mi smatramo daje važno da [austrijski] konzul Miler u svom izvještaju za pobunjenike koristi naziv 'Makedonci'. Međutim, originalni dokument, kojeg autor čak citira, glasi: 'Bugari ili bugarski Makedonci'.⁶⁶ Autor nudi i objašnjenje zašto navedeni izvor jezik otmičara zove 'bugarskim': 'autor dokumenta ne zna razliku između bugarskog i makedonskog jezika'.⁶⁷ Makedonski historičari rado citiraju strane svjedoke koji navodno potvrđuju postojanje makedonske nacije u XIX i ranom XX stoljeću. Oni brojni glasovi koji nemuslimansko stanovništvo Makedonije smatraju Bugarima, ili poriču bilo kakvo nacionalno samoopredjeljenje lokalnog življa, obično se ne citiraju; svako iskazivanje

vna-teoretska osnova na normativnata funksijska na vnatrešna organizatsija i kontspiriranjeto na nezavisnata samostojna makedonska država (1893-1908)', Prilozi 30, 1-2, 1999, str. 77-106; Zoran Todorovski, Vnatrešna Makedonska Revolutsionerna Organizatsija, 1924-1934. Skopje: IP 'ROBZ', 1997; Ksente Bogoev, ured., Sto godini od osnovanjeto na VMRO i 90godini odIlindenskoto vostanie:prilozi od naučen sobir održan na 21-23 oktombri 1993 g. Skopje: MANU, 1994; Sedumdesetgodini VMRO (Obedineta), 1925-1995. Prilozi od naučniot sobir održan na 20

dekemvri 1995godina. Skopje: Institut za natsionalna isto-rija, 1998; Bitovski, Kontinuitet na makedonskite natsionalosloboditelni borbi.

Katardžiev, Istorija na makedonskiot narod, tom 4, str. 202. 65 Ibid., str. 205.

Gjorgji Stojčevski, 'Aferata Mis Ston spored izveštaite na avstroungarskiot konzul vo Sofija,' Glasnik 41, 1-2, 1997, str. 183.

67 Ibid., str. 184.

309

makedonske nacionalne svijesti krajem XIX i početkom XX stoljeća, koliko god rijetko, makedonski historičari navode kao dokaz masovnog karaktera 'nacionalnog oslobodilačkog pokreta'. Ti glasovi nisu smješteni u kontekst jer bi se time moglo otkriti koliko su marginalni. Umjesto toga, direktna linija ide od njih do afirmacije makedonske nacije nakon 1944. godine. Jugoslavenska državnost Makedonije time postaje tek službeno priznanje nacionalnog identiteta kojeg su narodne mase davno imale. Postojanje makedonske nacije smatra se historijskom nužnošću, a njena historija se predstavlja kao usmjeren, jasan proces u kojem su bili nemogući alternativni razvoji događaja.

Treća komponenta mita o kontinuitetu je državnost. Države antičkih Makedonaca, Samuilova država te Republika Makedonija uspostavljena 1944., smatraju se dokazom specifične osobine vjekovnog posjedovanja državnosti makedonskoga naroda. Dugi periodi bez nezavisne makedonske države opisuju se kao vrijeme neprestane borbe za nezavisnost. Ivan Katardžiev, jedna od najplodnijih i najutjecajnijih makedonskih historičara, govori o 'permanentnoj borbi za oslobođenje od potčinjenosti tuđim vladarima i za uspostavu vlastite države'.⁶⁸ Prema njemu, oslobodilačka borba je ušla u kolektivno pamćenje Makedonaca i ujedinjuje ih gdje god da žive. 'Makedonski narod' se navodno pobunio protiv vlasti Rima još davne 148. godine p.n.e.⁶⁹, baš kako se suprotstavljao bizantijskoj, bugarskoj, srpskoj, osmanskoj i grčkoj okupaciji. 'Oslobodilački pokret' kulminirao je u XIX stoljeću, jer 'za makedonski narod, kao i za susjedne narode na Balkanu, XIX i početak XX stoljeća bili su prepuni oružanih buna koje za cilj imaju svrgavanje osmanlijske političke dominacije i stvaranje nacionalne države'.⁷⁰ 'Cilj makedonskog revolucionarnog pokreta uvijek je bio jasan: autonomijom do makedonske državnosti'⁷¹ - to je standardna ocjena makedonske historiografije, mada dokumentarni dokazi ukazuju na snažnu probugarsku tendenciju unutar makedonskog revolucionarnog pokreta.

⁶⁸ Ivan Katardžiev, 'Vostanjata vo Makedonija protiv osmanskata vlast do Balkanskite vojni i nivnite tseli', Prilozi28,1-2,1997,str.104.8, 1-2,1997, str. 104.

⁶⁹ Panov, ured., Istorija na makedonskiot narod, tom 1, str. 180.

⁷⁰ Savjet MANU za istraživanje Jugoistočne Evrope, ured., Makedonija and its Relations with Grčka. Skopje: MANU, str. 49.

Bitovski, Kontinuitet na makedonskite natsionalosloboditelni borbi, str. 5.

310

Stvaranje VMRO, 1893. godine obilježava trenutak kada 'nacionalni oslobodilački pokret' postaje masovni pokret. Borba je svoj vrhunac dosegla Ilindenskim ustankom, 2. avgusta 1903., sa ciljem svrgavanja osmanske vlasti. Prema Keithu Brownu, nema moćnije ideje u makedonskoj povijesti od Ilindena, kako ga je zabilježio Institut za nacionalnu historiju.⁷² Doista, ona je duboko usađena u kolektivno pamćenje naroda. Ilinden se obilježava ne samo u akademskim krugovima, već se svake godine slavi kod golemog spomenika blizu gradića Kruševo, koji se smatra centrom ustanka. Bitovski veli daje 'Ilindenski ustanak bio makedonski ustanak. Bio je buna makedonskoga naroda, bez obzira kojoj su se crkvi molili, u koju su školu išli i koje su (nacionalno) ime nosili'⁷³, dok osmanske izvore naziva 'tendencioznim', jer bunu smatraju bugarskom.

Makedonska nauka ignorira činjenicu da je Ilindenski ustanak prerastao u bugarsku nacionalnu

akciju. Pobunjenici su nosili bugarske zastave i pjevali bugarske pjesme 'Makedonija, stara Bālgarija' ('Makedonija, stara Bugarska').⁷⁴ Makedonski historičari spominju samo nekolicinu izvora koji pobunu predstavljaju kao makedonsku stvar, dok ignoriraju golemu dokumentarnu dokaznu građu u evropskoj štampi i diplomatskoj prepisci, koja pobunu predstavlja kao nešto što je poteklo od Bugara. Ali tom je operacijom Ilindenski ustanak pretvoren u kamen-temeljac makedonske nacionalne imaginacije, posebno jedan događaj - takozvana 'Kruševska Republika'. Tri sedmice (prije nego su ga osmanske snage opet osvojile) grad Kruševo, na jugu Makedonije, uživao je u 'oslobođenju'.⁷⁵ Uspostava ove republike slavi se kao prva - mada, avaj, kratkotrajna - makedonska država. Za 'Kruševski proglas', koji nije sačuvan i čija je autentičnost sporna,⁷⁶ kaže se daje uspostavio načela multietničke,

⁷² Brown, 'A Rising to Count On', str. 143.

Bitovski, Kontinuitet na makedonskote natsionalosloboditelni borbi, str. 374. Adanır, Die makedonische Frage, str. 184.

⁷⁵ Brown, 'A Rising to Count on', str. 158-159.

⁷⁶ Vidjeti Keith Brown, 'Wechselnde Staaten. Die Ambivalenz von Ethnizität in einer makedonischen Stadt', u Ulf Brunnbauer, ured., Umstrittene Identitäten. Ethnizität und Nacio-' in Südosteuropa. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang, 2002, str. 75, n. 25.

311

tolerantne republike temeljene na idejama Prosvijećenosti.⁷⁷ Kako naglašava Brown, taj mit se savršeno uklapa u jugoslavensku ideju 'bratstva i jedinstva'. Socijalistička Republika Makedonija je bila ustanovljena na godišnjicu Ilin-denskog ustanka, 2. avgusta 1944., prvom sjednicom ASNOM-a, prve makedonske socijalističke skupštine. Za jednog od protagonista ustanka se kaže da je bio naklonjen socijalizmu, tako da makedonska historiografija u doba socijalizma izvodi direktnu liniju od Ilindena, preko Kruševske Republike do socijalističke republike.⁷⁸ Simboličan lanac je tako povučen od Ilindena (1903.) do ASNOM-a (1944.); čine ga progresivne putanje nacionalne afirmacije i socijalističke revolucije. Jedan istaknuti historičar, naprimjer, napisao je daje pobuna protiv okupacije Sila osovine 1941. godine bio 'nastavak ilin-denske epohe'.⁷⁹ I nakon pada socijalizma, veza među tim događajima, mada bez socijalističkih aspekata, i dalje je od značaja za nacionalnu mitologiju. Makedonska nezavisnost se opisuje kao konačno ostvarenje ideala Ilindena - zapravo - kao treći Ilinden.

Pokret otpora protiv okupacijskih Sila osovine u Makedoniji tokom Drugog svjetskog rata također je postao element mita o toj žudnji za državnošću. Prema makedonskoj historiografiji, stanovništvo Makedonije počelo se smjesta odupirati osvajačima. Većina Makedonaca je navodno bila u taboru pokreta za nacionalno oslobođenje i antifašističku borbu, dok je samo mali broj njih bio spreman na kolaboraciju sa okupatorima.⁸⁰ Za bugarsku okupaciju (koja je, prema sporazumu sa bugarskim ratnim saveznikom, nacističkom Njemačkom, počela sredinom aprila 1941. godine) kaže se da od samog početka nije naišla na podršku lokalnog življa.⁸¹ Historičar Gjorgji Malkovski tvrdi daje

Vidjeti Vera Veskovikj-Vangeli, Borbata za nezavisna makedonska Republika od Ilinden do ASNOM. Skopje: Makedonska kniga, 1995, str. 37-52. Autorica tvrdi daje ovaj proglas, kojeg je prvi put objavio učesnik ustanka i pisac Nikola Kirov Majski u svom komadu 'Ilinden', 1923. g., autentičan.

⁷⁸ Brown, 'A Rising to Count On', str. 162-163; Brown, 'Wechselnde Staaten', str. 74-75.

Vera Veskovikj-Vangeli, 'Zošto vo Makedonija ne dojde do gragjanska vojna vo tekot na NOB', Prilozi 24, 2, 1993, str. 68.

⁸⁰ Ibid., str. 68.

Vidjeti Gjorgji Malkovski, Profašističkite i kolaboratsionističkite organizatsii i grupi vo Makedonija, 1941-1944 godina. Skopje: Institut za natsionalna istorija, 1995, str. 12.

bilo 'očito da makedonski narod nije imao nimalo simpatija za bilo koju od postojećih [bugarskih] organizacija i grupa'.⁸² Nasuprot tome, Stephen Palmer i Robert King, u svom ključnom radu o jugoslavenskoj Makedoniji, tvrde da su 'jugoslavenski makedonski Slaveni dočekali bugarske trupe oduševljeno, kao oslobodioce',⁸³ a da tek kasnije, zbog okrutnosti okupatora, opada podrška Bugarskoj. Makedonska historiografija, međutim, tvrdi daje 'makedonski narod odgovorio na fašističku okupaciju organiziranjem ustanka (...) Odluka makedonskog naroda da se priključi antifašističkoj borbi na strani antihi-tlerovske koalicije bila je prekretnica u skorašnjoj historiji. Od prvih dana okupacije, Komunistička partija Makedonije je zauzela odlučujuću poziciju u vođenju narodnooslobodilačke borbe (...) Oslobođenje Makedonije vlastitim snagama bio je izvanredan vojni i politički uspjeh makedonskog naroda (...) Republika Makedonija, ustanovljena tokom Drugog svjetskog rata, bila je ishod narodnooslobodilačke borbe Makedonaca i njihovih vjekovnih težnji i zahtjeva za nacionalnim oslobođenjem, nezavisnošću i vlastitom državom, u kojoj će sam narod odlučivati o svom položaju i budućnosti.'⁸⁴ Pogotovo u doba komunizma, makedonska historiografija naglašava ulogu Titovih partizana u stvaranju socijalističke makedonske države. Herojstvo partizana je naglašavano a njihova brojnost i uspjesi preuveličavani. (Mada, prema Palmeru i Kingu, 'tek sredinom 1944., kada se Sile osovine počinju raspadati i kad je saveznička pobjeda već izvjesna, počinje se razvijati u Makedoniji masovnija partizanska aktivnost'.⁸⁵) Čak i nakon pada socijalizma, partizanska borba ('narodnooslobodilački rat') ostala je ključna u makedonskom nacionalnom pamćenju, mada se naglasak pomjerio na nekomunističke partizane. Stoga partizani predstavljaju kontinuitet vječite borbe Makedonaca za nezavisnu državu. Oni su vrijednosti Ilindena prenijeli na novostvorenu Republiku Makedoniju.

⁸² Ibid., str. 183.

⁸³ Palmer and King, *Yugoslav Communism and the Makedonski Question*, str. 63.

⁸⁴ Savjet MANU za istraživanje Jugoistočne Evrope, ured., *Makedonija and its Relations with Grčka*, str. 91-96.

Palmer and King, *Yugoslav Communism and the Makedonski Question*, str. 86.

3. Mitovi o viktimizaciji

Makedonski historičari portretiraju svoju naciju kao žrtvu asimilacije, čak i kao žrtvu pokušaja istrebljenja: 'Makedonski narod na Balkanu imao je tešku i tragičnu sudbinu.'⁸⁶ U tom portretu, hrabri Makedonci sačuvali su svoju etničku posebnost i nikad se nisu prestali boriti za nezavisnu državu. Historija treba da pouči sve Makedonce daje bez vlastite nacionalne države njihov identitet ugrožen. Taj mit o viktimizaciji da se direktno prevesti u političku akciju. Godine 2001., kad se raspravljalo o ustavnim reformama, sa ciljem ispunjavanja nekih albanskih zahtjeva, historičari su upozoravali da se makedonski Ustav ne lišava klauzule po kojoj je Republika Makedonija nacionalna država Makedonaca, mada je prijetio građanski rat ukoliko se ne postigne kompromis. Mit o viktimizaciji služi i da se definiraju oni 'drugi', protiv koji se mora postići nacionalna homogenizacija. On nalaže poštovanje vrline nezavisnosti i Makedonce iz prijašnjih vremena definira kao narod koji ne može računati na ičiju pomoć do sopstvene snage i jedinstva. Sadašnjoj generaciji on usađuje osjećaj duga prema precima. I napokon, ovaj mit pomaže da objasnimo zašto makedonska nacija, unatoč svojim inherentnim kvalitetima, nije postigla ono za čim je žudjela: jedinstvo i nezavisnost cijele Makedonije.⁸⁷

Najznačajniji pojedinačni događaj u mitu o viktimizaciji jest podjela Makedonije nakon Balkanskih ratova; ona je uništila i 'etničko' i 'geografsko' jedinstvo zemlje i rezultirala surovim asimilacijskim pokušajima od strane Srbije, Bugarske i Grčke. Prema historičaru Ivanu Katardžievu, makedonski narod je bio žrtva 'prvog masovnog etničkog čišćenja na Balkanu u XX stoljeću'⁸⁸ (autor ne

spominje masovni progon i ubijanje muslimana u Makedoniji po okončanju osmanske vlasti nad regionom), a makedonske manjine van Makedonije i sad su suočene sa diskriminacijom i nepriznavanjem. Samo u Vardarskoj Makedoniji, koja je srpsko/jugoslavenska teritorija, Makedonci su uspjeli na koncu ipak osnovati svoju državu. Napeti odnosi sa Grčkom, nakon 1991., rezultirali su nizom publikacija koje kritiziraju stav Grčke vlade prema slavenskom stanovništvu u Grčkoj Makedoniji, kojeg Republika Makedoni-

Ivan Katardžiev, *Sosedite i Makedonija*. Včera, denes, utre. Skopje: Menora, 1998, str. 5. O takvim mitovima, vidjeti Schopflin, *Nations, Identitet, Power*, str. 91-93. 88 Katardžiev, *Sosedite i Makedonija*, str. 20.

314

ja smatra makedonskom nacionalnom manjinom.⁸⁹ Makedonska akademija nauka i umjetnosti tvrdi da je već početkom Balkanskog rata 1913., Grčka započela etnički genocid nad makedonskim narodom.⁹⁰ Istaknuti historičar Stojan Kiselinovski tvrdi daje Grčka uspjela promijeniti etnički sastav Grčke Makedonije 'politikom genocida, koja je bez presedana u modernoj historijskoj praksi'.⁹¹ Svi pokušaji asimilacije su propali. 'Teror, masovna ubistva i drugi oblici represije pokazali su se nedjelotvornim kad se radi o lomljenju makedonskoga duha.'⁹² Ili, riječima Ivana Katardžieva: 'Vrijedno je zapaziti da nijedan pripadnik makedonske nacionalne manjine u Grčkoj nije odustao od borbe za svoja prava.'⁹³ Makedonci su odabrali otpor - 'kao i ranije' - hvatajući se oružja, 'kao nastavak ilindenskih prethodnika'.⁹⁴

Grčki građanski rat je uključen u makedonsku nacionalnu naraciju koja naglašava učešće življa koji govori slavenske jezike ('Makedonaca') u komunističkoj borbi, te krivi Komunističku partiju Grčke što nije podržala makedonsku manjinu.⁹⁵ Ta partija i njeno oružano krilo, Nacionalni oslobodilački front (EAM), navodno su bili 'zaslijepljeni grčkim nacionalizmom i šovinizmom'.⁹⁶ Iz makedonske historijske nauke o grčkom građanskom ratu stiče se dojam da je taj rat uglavnom vođen između grčkih nacionalista i potiskivane manjine. A ne između komunista i antikomunista. Makedonska historiografija

Krste Bitovski, *Grčkata 'Makedonska borba', 1904-1908*. Skopje: Institut za natsionalna istorija, 2001; Katardžiev, *Sosedite i Makedonija*, 48; Stojan Kiselinovski, *Etničkite promene vo Makedonija, 1913-1995*. Skopje: Institut za natsionalna istorija, 2000. Vidjeti i Voss, 'Sprach- und Geschichtsrevision in Makedonien', str. 959.

Savjer MANU za istraživanje Jugoistočne Evrope, ured., *Makedonija and its Relations with Grčka*, str. 72.

Kiselinovski: *Etničkitepromeni vo Makedonija*, str. 87. Kurziv je originalan.

⁹² Ibid., str. 82.

⁹³ Katardžiev, *Sosedite i Makedonija*, str.48.

⁹⁴ Taško Mamurovski, *Makedontsite vo Egejskata Makedonija, 1945-1946*. Skopje: Institut za natsionalna istorija, 1995, str. 9.

⁹⁵ Ibid.; Taško Mamurovski, Mirka Ginova (1916-1946). *Život i delo*. Skopje: Institut za natsionalna istorija, 1996; ibid., *Kvislinški i natsionalistički organizatsii vo egejskiot del na Makedonija vo vtorata svetska vojna*. Skopje: Gotse Delčev, 2001.

⁹⁶ Mamurovski, *Makedontsite vo Egejskata Makedonija*, str. 8.

315

također osuđuje nepriznavanje makedonske manjine u Bugarskoj (Pirinskoj Makedoniji) i gušenje njihove nacionalne afirmacije.⁹⁷ Pirinska Makedonija je navodno 'neodvojiv dio prirodnog geografskog entiteta Makedonije', a njeno stanovništvo neodvojiv dio makedonskog naroda s kojim dijeli ista 'duboka nacionalna osjećanja'.⁹⁸

Sudbina 'Makedonaca' pod stranom vlašću utisnuta je u mit o izgubljenoj domovini. Ta priča sugerira Makedoncima kakva treba da bude priroda njihovog odnosa prema susjedima: treba im pristupati sa sumnjom, jer oni žele prisvojiti Makedoniju kao što i svoju makedonsku manjinu loše tretiraju. Politički izraz toga stava je princip 'ekvidistance' koji karakterizira vanjske odnose Makedonije tokom prve decenije nezavisnosti.

Mit o viktimizaciji u makedonskoj historiografiji također od albanske manjine pravi unutrašnjeg 'drugog', unutrašnjeg neprijatelja. Tokom jugoslavenskog perioda, makedonski historičari su malo pažnje posvećivali albanskoj manjini, a ono što se o njima pisalo bilo je vođeno principom 'bratstva i jedinstva'. Nakon 1991., kako se intenzivirao sukob između makedonske većine i albanske manjine, makedonska historiografija Albance ili preoblikuje kao one 'druge' ili ih ignorira - broj publikacija o historiji albanskog stanovništva u Makedoniji niukoliko ne odražava njegov realni broj. U posljednjim projektima makedonske historiografije - Makedonskom historijskom riječniku, i Historiji makedonske nacije — gotovo se i ne spominju Albanci. U očima javnosti kao i u makedonskoj historiografiji, Albanci su dio nacionalne naracije samo u smislu prijetnje koju predstavljaju. U tom pogledu postoje dva pravca mišljenja: prvi, da Albanci tradicionalno teže ideji Velike Albanije. Aneksija zapadne Makedonije od strane Albanije tokom Drugog svjetskog rata (jedna od malobrojnih 'albanskih' tema kojom se bave makedonski historičari) služi kao dokaz za

Vasil Jotevski, Natsionalnata afirmatsija na Makedontsite vo Pirinskiot del na Makedonija, 1944-1948. Skopje: Institut za natsionalna istorija, 1996; ibid. 'Merki na pritisok vrz Makedontsite vo pirinskiot del na Makedonija vo periodot juni-juli 1948 do mart 1953', Glasnik 43, 2, 1999, str. 37-48; Vidjeti also Katardžiev, Sosedite i Makedonija, str. 48; Kiselinovski, Etničkitepromeni, str. 55 passim.

Jotevski, Natsionalnata afirmatsija na Makedontsite vo Pirinskiot del, str. 12.

99 Gligor Todorovski, Okupatsijata na zapadna Makedonija. Skopje: Institut za natsionalna istorija, 1992; Malkovski, Profashički i kolaboratsionistički organizatsii i grupi. Oba pisca pišu o 'albanizaciji' zapadne Makedonije tokom II svjetskog rata. Ivan Katardžiev (Sosedite

316

tu teoriju.⁹⁹ Drugi pravac opisuje 'demografsku ekspanziju' Albanaca, koja se smatra svjesnom strategijom.¹⁰⁰ Tako historičarka Violeta Ačkoska kritizira makedonsku državu nakon 1944. godine zbog toga što nije razvila jedinstvenu nacionalnu strategiju kako bi 'zaustavila proces etničkog čišćenja i alba-nizacije zapadne Makedonije [kraja sa prevlađujućim albanskim življem]'.¹⁰¹ Obnova duha Ilindena jest nešto čemu se ona nada, jer će inače postojanje Makedonije kao nacije biti ugroženo. Antialbanski stereotipi mogu se naći u udžbenicima koji Albance prikazuju kao tuđine i neprijatelje.¹⁰² Predstavljanjem historije Albanaca u Makedoniji kao negativnog mita, makedonski historičari doprinose prevlađujućoj atmosferi netolerancije i neznanja vis-à-vis albanske manjine u zemlji. Ti mitovi su veoma ekskluzivistički, demoniziraju jednu etničku skupinu i imaju inherentne antagonizirajuće efekte.

Pukotine u mitu

Anthony D. Smith piše da 'svaki nacionalizam obično sadrži više od jednog mita o naslijeđu. Ta pukotina na slici prošlosti i budućnosti govori nam mnogo o podjelama u društvenom i kulturnom životu zajednice koja doživljava brzu promjenu, te o teškoćama sa kojima se ona suočava u nastojanju da

i Makedonija, str. 61) smatra daje albanska država predvodnik albanskog nacionalizma.

Gligor Todorovski, Demografskiprotsesi ipromeni vo Makedonia odkrajot na XIV vek do Balkanskite vojni. Sposoben osvrt na turskoto koloniziranje, izlamiziranje, poturčvanjeto, albanizatsijata i migratsiite vo Makedonija. Skopje: Institut za natsionalna istorija, Matitsa

Makedonska, 2000; Violeta Ačkoska, 'Nekoi demografski dviženija i etnički promeni vo republika Makedonija po vtorata svetska vojna', in Novitsa Veljanovski, Violeta Ačkoska, Borče Davitkovski, eds., *Makedonsite i Sloentsite vo Jugoslavija*. Skopje: Institut za natsionalna istorija, Ljubljana: Znanstvenin inštitut filozofske fakultete v Ljubljani, 1999, str. 113-127.

101 Ačkoska, 'Nekoi demografski dviženija i etnički promeni', str. 126.

Nikola Jordanovski, 'Medieval and Modern Makedonija as Part of a Nacionalna "Grand Narrative"', u Christine Koulouri, ured., *Clio in the Balkans. The Politics of History Education*. Thessaloniki: Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe, 2002, str. 115.

317

postigne društvenu integraciju.¹⁰³ Republika Makedonija i njeno etničko makedonsko stanovništvo su upravo takav slučaj. Kraj socijalizma joj je donio sukobljene vizije prošlosti i revizije nacionalne historije a sa okončanjem cenzure historičari mogu slobodno pisati šta im volja - barem teoretski. Nadalje, nova pluralistička i nezavisna država imala je potrebu za historijskom legitimizacijom drugačijom od one u socijalističkoj jugoslavenskoj republici. Valjalo je osmisлити jedan novi temeljni mit, koji naglašava i kontinuitet. Pojavljuju se tu i razne političke partije sa vlastitom vizijom prošlosti kojom legitimiziraju svoje političke projekte. Okretanje prošlosti je i reakcija na opću atmosferu neizvjesnosti, koja pogađa makedonsko društvo od stjecanja nezavisnosti. Prošlost postaje ponovo važno pitanje - ironično je to da kraj službene politizacije historije nije doveo do kraja politizirane historije. Kako zapaža Lucian Boia, 'podijeljeno društvo se odražava i kroz divergentne referentne tačke, koje karakterističnom snagom slika samo služe da dalje produbljuju podjele'.¹⁰⁴

Prva važna revizija nakon kraja socijalizma je bila rehabilitacija makedonskih nacionalnih aktivista koji su držali važne položaje u novostvorenoj makedonskoj republici odmah nakon Drugog svjetskog rata, ali su poslije bili izloženi progonu jugoslavenskih komunista zbog svojih antikomunističkih i/ ili previše nacionalističkih opredjeljenja, ili, pak, nakon 1948., zbog navodne lojalnosti Staljinu. Najistaknutiji među njima je bio Metodija Andonov-Čento (1902.-1957.), prvi predsjednik Antifašističke skupštine narodnog oslobođenja Makedonije (ASNOM) i Makedonske narodne skupštine, sve dok nije 1946. godine bio lišen svih funkcija i zatvoren (do 1956.).¹⁰⁵ Rehabilitiranje kao predstavnik 'nacionalno-buržoaske orijentacije', u okviru makedonskog nacionalnog oslobodilačkog pokreta i kao neko ko se borio za nezavisnu, ujedinjenu i nekomunističku Makedoniju.¹⁰⁶ I ostali makedonski nacionalisti

103 Smith, *Myths and Memories*, str. 86.

Boia, *History and Myth in Romanian Consciousness*, str. 238.

105 Orde Ivanoski, Čento - čovek, retomutsioner, državnik. Skopje: Institut za natsionalna istorija, Prilep: Društvo za nauka i umetnost, 1993; Blaže Ristovski, 'Čento i čento-vizmot vo istorijata i sovremenostta', *Sovremenost* 53, 5-6, 1993, str. 167-175; ranije je novinarka F. Tanaskova rehabilitirala Čenta u Metodija Andonov-Čento. Skopje: Nova Makedonija, 1990.

106 Kiselinovski et al., *Makedonski istoriski rečnik*, str. 29.

318

proganjani nakon Drugog svjetskog rata doživljavaju revalorizaciju i bivaju vraćeni na 'panteon' nacionalnih junaka.¹⁰⁷ Ti nacionalisti se sad opisuju kao junaci koji su rizikovali život za nezavisnu Makedoniju. Jedan od njih je za vrijeme osmanske vlasti bio član terorističke grupe, čiji se članovi sad opisuju kao 'skromni, odani, puni ljubavi za svoj narod, puni beskrajne mržnje prema neprijatelju, beskonačno hrabri momci, koji nisu mislili na život već na smrt'.¹⁰⁸ Drugog opet nazivaju 'veliki borcem za nacionalno samopo-tvrđivanje', koji se borio za ostvarenje 'maksimalističkog' makedonskog nacionalnog programa, tj. za ujedinjenje svih dijelova Makedonije u jednu nezavisnu državu.¹⁰⁹ Rehabilitacija tih ljudi imala je jednodušnu podršku jer su oni savršeno odgovarali potrebi da se osigura historijski legitimitet nezavisnoj makedonskoj državi.

Jedan od historičara piše: 'Njihov separatizam je bio, obzirom na to što se današnjoj AVNOJ-skoj Jugoslaviji zbiva, legitiman. Današnja suverena i nezavisna Makedonija pokazuje da su imali pravo. Ali u povijesti, neki su ljudi ispred svoga vremena (...).'110 Tako je modificirana jugoslavenska makedonska naracija, koja je naglašavala ulogu komunističkih partizana. Historičari sad naglašavaju doprinos nekomunističkih nacionalnih aktivista koji su se, tako se tvrdi, borili ne za Makedoniju kao dio Jugoslavije, već za nezavisnu državu koja će objediniti sva tri dijela Makedonije (Vardarsku, Pirinsku i Egejsku Makedoniju).

Mnogo kontroverznija su bila nastojanja da se oslabi jedan od ključnih elemenata makedonskog nacionalnog identiteta: diferencijacija prema Bugarskoj. Neki Makedonci sugerirali su da se ponovno razmotre odnosi sa Bu-

Npr. Panko Brašnarov (1883-1951): Vidjeti Društvo za nauka i umetnost, ed., Panko Brašnarov — život i delo, 1883-1951. Titov Veles: Društvo za nauka i umetnost, 1990. Petre Piruze-Majski (1907-1980): Vidjeti Institut za natsionalna istorija, ed., Petre Piruze-Majski, Vreme, život, delo (1907-1980). Skopje: Institut za natsionalna istorija, 1997. Pavel Šatev-Šarlo (1822-1951): Vidjeti Institut za natsionalna istorija, ed., Pavel Šatev. Vreme — život— delo (1822-1951). Skopje: Institut za natsionalna istorija, 1996.

Krste Bitovski, 'Pavel Šatev —vreme, život, delo,' in Institut za natsionalna istorija, Pavel Šatev, str. 10.

Riste Buneski-Bunte, Metodija Šatarov Šarlo (politički stavovi). Prilep: Društvo za nauka i umetnost, 1996, str. 11.

Institut za natsionalna istorija, Petar Piruze-Majski, str. 173.

319

garskom - politički, bila je to antikomunistička opozicija, koja je pozivala na jedan novi pogled na makedonsku nacionalnu historiju time što je kritizirala ranije neupitni srpski i jugoslavenski uticaj na makedonsko državotvorstvo. Oni su sugerirali da treba biti manje strog u isključivanju svega 'bugarskog' iz makedonske nacionalne naracije. Jedna od tema te žive debate je bilo pitanje međuratne 'Vnutrašnje makedonske revolucionarne organizacije' (VMRO). Prethodna (tj. jugoslavenska makedonska) nauka je tu organizaciju smatrala reakcionarnom snagom bugarskog ekspanzionizma, i naglašavala njenu podršku konzervativnim krugovima u Bugarskoj, njene kontakte sa fašističkim hrvatskim ustašama i nacističkom Njemačkom te njeno iskazivanje bugarskog nacionalnog identiteta. Ali u nezavisnoj Makedoniji, nova nacionalistička partija VMRO-DPMNE¹¹¹, koja je bila glavna opozicija između 1990. i 1998. a vladala od 1998. do 2002., bila je spremna proglasiti se legitimnim nasljednikom historijske VMRO i htjela uključiti međuratnu VMRO u tradiciju makedonskih narodnooslobodilačkih borbi. Partijski vođa Ljubčo Georgiev-ski proglasio je lidere VMRO u međuratnom periodu borcima za nezavisnu Makedoniju, dok su komunistički makedonski lideri bili za integraciju Makedonije u Jugoslavensku federaciju, čime su je izlagali hegemoniji Beograda.¹¹² Stoga je VMRO stvarni otac nezavisne Makedonije, mada je možda smatrala Makedonce dijelom bugarskog naroda. Georgievski je svoju partiju zvao 'nasljednicom ideja VMRO'.¹¹³ Želio je stvoriti historijsku desničarsku tradiciju, koju bi njegova nacionalistička partija VMRO-DPMNE potom mogla prisvojiti i time se sučeliti sa projugoslavenskim tumačenjem makedonske historije koje se politički vezivalo za postkomunistički Socijaldemokratski savez Makedonije (SDSM), koja je vladala do 1998. (i ponovno od 2002). VMRO-DPMNE je pozivala na potpuni prekid sa jugoslavenskom prošlošću, u nadi

'Internal Makedonski Retomutionary Organisation—Party of Democratic Makedonski Nacionalna Unity'.

Ljupčo Georgievski, 'Za natsionalnoto pomiruvanje po vtorpat', Puls, 7. juli 1995, str. 21-22; *ibid.*, 'Koj so kogo kje se pomiruva?', Puls, 14. juli 1995, str. 21-22.

Ljupčo Georgievski, 'VMRO-Demokratska Partija na Makedonsko Natsionalno Edinstvo (1990-

1993), sledbenik na ideite na VMRO', in Trajanovski et al., 100 godini VMRO, str. 249.

320

da će time oboriti i njena specifična tumačenja historije.¹¹⁴

Neki historičari su podržavali tu poziciju. Željeli su uključiti međuratni VMRO u nacionalni pedigree jer je 'autonomaška VMRO [iz međuratnog perioda], sa svojim naoružanim pobunjenicima, bila jedini predvodnik prava makedonskog naroda u Vardarskoj Makedoniji koji se borio za oslobođenje Makedonije revolucionarnim sredstvima'.¹¹⁵ Ali većina istaknutih makedonskih historičara bili su bijesni zbog tih nastojanja i napali su ih u novinskim uvodnicima i intervjuima. Optužili su Georgievskog i njegovu partiju za iskazivanje probugarskih osjećanja i za to što, zapravo, sebe vide kao Bugare, a ne Makedonce. Ivan Katardžiev, naprimjer, optužuje Georgievskog za negiranje etničkog kontinuiteta makedonskog naroda time što spominje kulturnu bliskost sa Bugarima.¹¹⁶ On i drugi vodeći historičari drže se standardne ocjene međuratnog VMRO kao oruđa velikobugarskog ekspanzionizma i poriču svaki kontinuitet između VMRO-DPMNE i 'historijske' VMRO, koja je, po njima, prestala postojati 1908. godine.¹¹⁷

Sličan žestok sukob između ove dvije vizije prošlosti bio je 2000. godine izazvan objavljivanjem u Makedonskom historijskom rječniku članka o Blaži Koneskom (1921.-1993.), jednom od najznačajnijih intelektualaca Republike Makedonije i ključnoj ličnosti u uspostavljanju jezičke norme makedonskog jezika. Tvrdnja da je Koneski zagovarao usvajanje srpske varijante ćirilice, u vrijeme standardizacije ortografije makedonskog jezika, 1944.-1945. godine, naišla je na žestoku kritiku.¹¹⁸ Mada je ovaj detalj potkrijepljen objavljenom dokumentacijom, urednik Rječnika Stojan Kiselinovski optužen je za ismija-

114 Vidjeti Brown, 'A Rising to Count On', str. 165.

115 Zoran Todorovski, 'Dejnosta na desnite strui i na organizatsite', in Trajanovski et al., 100 godini VMRO, str. 160.

116 Ivan Katardžiev, 'Istorijata pod mantija', Puls, 4. avgust 1995, str. 26. Krste Bitovski, 'Nevistini vo kontinuitet', Puls, 16. juni 1995, str. 21. Bitevski optužuje Georgievskoga za prihvatanje bugarske pretpostavke o etničkom porijeklu Makedonaca.

117 Vidjeti Aleksandar Trajanovski, 'Makedonskata istoriografija vo sovremenite tekovi. Opšto za istoriografija i za predmetot istorija', in Sojuz na društva na istoričarite na Republika Makedonija, ed., Aktuelni problemi vo makedonskata istoriografija. Skopje: Sojuz na društva na istoričarite na Republika Makedonija, 1996, str. 48.

118 Kiselinovski et al., Makedonski istoriski rečnik, str. 245.

321

vanje nacionalnog junaka.¹¹⁹ U nekoliko novinskih članaka, Kiselinovski je nazvan probugarskim i optužen za 'bestidni zločin protiv čovječnosti', te da je djelovao po nalogu tada vladajuće VMRO-DPMNE.¹²⁰ Kiselinovski, sa svoje strane, odbacuje 'srpski pečat' na makedonskom jeziku za što smatra odgovornim Koneskog i što naziva odstupanjem od 'prirodnog i historijski normalnog' puta razvoja jezika.¹²¹

Žestina te kontroverze pokazuje da su pitanja nacionalnog identiteta i vrlo emocionalna i politička. Historičari koji vjeruju u vjekovno postojanje makedonske nacije i koji poriču svaku vezu sa Bugarskom optužuju kritičare da su probugarski orijentirani. A revizionisti, čak i kad govore o nekim vezama između Bugara i Makedonaca, ne idu na dekonstrukciju makedonske nacije ili

propagiranje bugarske etničke samoidentifikacije. Umjesto toga, oni ciljaju na uspostavu jedne alternativne vizije nacionalne prošlosti i odbacivanje srpskoga uticaja na makedonski nacionalni identitet. Sljedbenici jugoslavenske tradicije makedonske državotvornosti prihvataju, sa druge strane, jak uticaj srpske kulture i jezika i vide Jugoslaviju kao nužnu fazu i razvoju makedonske nacionalne svijesti i državnosti. Antijugoslavenski, antikomunistički i antisrpski revizionisti vide Jugoslaviju kao nametnuto skretanje sa puta makedonske nacije. Obje vizije prošlosti imaju političke implikacije: revizionisti pokušavaju iskonstruirati jednu nacionalnu putanju koja VMRO-DPMNE definira kao istinskog nasljednika nacionalnog duha, dok tradicionalisti vide Socijaldemokrate kao nositelje jugoslavensko-makedonske tradicije.

Ali oba su diskursa nacionalistička i mitologijska. Razilaze se uglavnom po tome što stvaraju različite tuđince, one 'druge' od kojih se njihova nacija treba diferencirati: za revizioniste, Srbi preuzimaju tu ulogu od Bugara, koji su tu ulogu igrali u jugoslavensko-makedonskom nacionalnom diskursu. Ta dva tabora se međusobno optužuju za 'prosrpstvo' ili 'probugarstvo', pri čemu se u oba slučaja implicira da oni drugi nisu 'pravi' Makedonci, već izdajice

119 Vidjeti Voss, 'Sprach- und Geschichtsrevision', str. 963.

120 Atanas Vangelov, 'Sungjerto na Stojana', Dnevnik, 2. september 2000, str. 3; Utrinski vesnik, 14. avgust 2000, 15. avgust 2000, 16. avgust 2000. Vidjeti Voss, 'Sprach- und Geschichtsrevision', str. 964.

121 Stojan Kiselinovski, 'Kodifikatsija na makedonskiot literaturni jazik', Delo, 1. september 2000, str. 22.

322

nacionalne stvari. Historija, pismo i ortografija makedonskog jezika služe kao potpora tim suprotstavljenim tvrdnjama.¹²² Tako se prošlost ponovno koristi kao sredstvo političkog natjecanja i potpora sadašnjim i budućim političkim opcijama. Obje opcije nude objašnjenja i rješenja dubokih političkih i socijalnih rascjepa u doba tranzicije. Ali, na kraju su to samo dvije strane iste medalje: oni naglašavaju nacionalnu i etničku individualnost Makedonaca pozivanjem na historiju zamagljenu mitologijskih vizijima. Oni su združeni oko još jednog pitanja: i jedni i drugi identificiraju Albance-muslimane kao glavnog domaćeg 'drugog' i kao prijetnju.

Zaključak

Makedonski historičari, poput drugih nacionalističkih historičara, ispisuju mitove o naslijeđu, o 'zlatnom dobu', o herojskim djelima i vrlinama, o propasti i obnovi, kako bi prenijeli vrijednosti nacije sadašnjoj generaciji i pokazali joj put u budućnost. Tako makedonski historičari razumijevaju historia magistra vitae est. Oni smatraju da im je patriotska dužnost baviti se pitanjima nacije, što ih neizbježno približava politici, jer su pitanja nacionalnog identiteta visoko ispolitizirana. Političke partije nastoje svoja specifična gledišta i projekte ostvariti uz pomoć akademskih historičara. Politizacija historije i svih nacionalnih pitanja pokazuje da makedonsko državotvorstvo još nije dovršeno. Negativan stav susjeda prema Makedoniji izaziva kod stanovništva te republike duboki osjećaj nesigurnosti, što se kompenzira javnim diskursom o pitanjima nacionalnog identiteta. Historičari pojačavaju, i u stanovitoj mjeri generiraju bavljenje tim diskursom, time što su profesionalno fokusirani na nacionalnu historiju. Stiču prestiž i uticaj time što dobijaju službeni status tumača nacionalne prošlosti. Anthony D. Smith opisuje tu ulogu intelektualaca

¹²² Uloga jezika u ovom sporu može se ilustrirati sa dva primjera: 1996. je opozicioni vođa (a premijer od 1998. do 2002) Georgievski promijenio svoje ime sa makedonski ortografski ispravno 'Ljupčo' na bugarsku varijantu Ljubčo' (Voss, 'Sprach- und Geschichtsrevision', str. 958-959). A kad je VMRO-DPMNE preuzeo vlast 1998,

državna TV je počela emitirati dnevni program Govorete makedonski, i to odmah nakon vijesti u 19.00, u kojem se govorilo o ispravnom korištenju makedonskog jezika — kako bi makedonske riječi zamijenile srpske.

323

u ranim fazama državotvorstva: 'Intelektualac je tumač par excellence historijskog pamćenja i etničkih mitova. Traganjem za zasebnim pedigreeom svoje nacije, on jača poziciju svog kruga i svoje aktivnosti, jer on više nije dvojbena 'marginalac' koji obitava negdje na obodima društva, već lider nadiruće kolone ponovno probudene nacije, kvasac u pokretu nacionalne obnove.'¹²³

Državotvorni proces u Makedoniji još je uvijek u relativnoj ranoj fazi, a makedonska historiografija je tek pedesetak godina stara. Tipično je za mlade historiografije da budu opsjednute pitanjima nacije te je stvaranje nacionalne historije jedan od njenih prvenstvenih *raison d'être*.¹²⁴ U uslovima osporavanog državotvornog procesa, ne iznenađuje što je akademska historiografija Makedonije u znatnoj mjeri jedan mitologizacijski pothvat.

Bibliografija

Ačkoska, Violeta 1999. 'Neki demografski dviženija i etnički promeni vo republika Makedonija po vtorata svetska vojna', in Novitsa Veljanovski, Violeta Ačkoska, Borče Davitkovski, eds., *Makedontsite i Slovontsite vo Jugoslavija*. Skopje: Institut za natsionalna istorija, Ljubljana: Znanstvenin inštitut filozofske fakultete v Ljubljani, pp. 113-127.

Adanir, Fikret 1979. *Die makedonische Frage. Ihre Entstehung und Entwicklung bis 1908*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.

Antoljak, Stjepan 1969. *Samuilovata država*. Skopje: Institut za natsionalna istorija.

Apostolski, Mihailo et al., eds. 1969. *Istorija na makedonskiot narod*, vol. 1: *Odpredisto-riskoto vreme do krajot na XVIII vek*. Skopje: Institut za natsionalna istorija.

Bitovski, Krste 1995. 'Nevistini vo kontinuitet', *Puls*, 16 June 1995, p. 21.

Bitovski, Krste 1996. 'Pavel Šatev - vreme, život, delo,' in Pavel Šatev. *Vreme - život — delo (1882-1951)*. Prilozi od naučniot sobir održan na 15 i 16 mart 1992 godina vo Kratovo. Skopje: Institut za natsionalna istorija.

Bitovski, Krste 1998. *Kontinuitetot na makedonskite natsionalosloboditelni borbi vo XIX ipočetokot na XXvek*. Skopje: Institut za natsionalna istorija.

Bitovski, Krste 2001. *Grčkata 'Makedonska borba', 1904-1908*. Skopje: Institut za natsionalna istorija, pp. 9-18.

¹²³ Smith, *Myths and Memories*, str. 84.

¹²⁴ *Ibid.*, str. 63-67.

324

Bogoev, Ksente. ed., 1994. *Sto godini od osnovanjeto na VMRO i 90godini od Ilindensko-to vostanie*: prilozi od naučen sobir održan na 21-23 oktombri 1993 g. Skopje: MANU.

Boia, Lucian 2001. *History and Myth in Romanian Consciousness*. Budapest: Central European University Press.

Brown, Keith 2000. 'A Rising to Count On: Ilinden Between Politics and History in Post-Yugoslav Makedonija', in Victor Roudometof, ed., *The Makedonian Question: Culture, Historiografia, Politics*. Boulder: East European Monographs, pp. 143-172.

Brown, Keith 2000. 'In the Realm of the Double-Headed Eagle: Parapolitics in Makedonija, 1994-1999', in Jane K. Cowan, ed., *Makedonija. The Politics of Identity and Difference*. London: Pluto Press, pp. 132-149.

Brown, Keith 2002. 'Wechselnde Staaten. Die Ambivalenz von Ethnizität in einer makedonischen Stadt', in Ulf Brunnbauer, ed., *Umstrittene Identitäten. Ethnizität und Nationalität in Südosteuropa*. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang, pp. 63-96.

Bunteski-Bunte, Riste 1996. *Metodija Šatarov Šarlo (političar)*. Prilep: Društvo za nauka i umetnost, 1996.

Council for Research into South-eastern Europe of the Makedonski Academy of Sciences and Arts, ed. 1993. *Makedonija and its Relations with Grčka*. Skopje: Makedonski Academy of Sciences and Arts.

Društvo za nauka i umetnost, ed. 1990. *Panko Brašnarov — život i delo, 1883-1951*. Titov Veles: Društvo za nauka i umetnost.

Georgievski, Ljupčo 1993. 'VMRO-Demokratska Partija na Makedonsko Nacionalno Edinstvo (1990-1993), sledbenik na ideite na VMRO', in Aleksandar Trajanovski et al., eds., *100godini VMRO. Zlatna kniga*. Skopje: Glas na VMRO-DPMNE, pp. 249-255.

Georgievski, Ljupčo 1995. 'Koj so kogo kje se pomiruva?', *Puls*, 14 July 1995, pp. 21-22.

Georgievski, Ljupčo 1995. 'Za natsionalno pomiruvanje po vtorpat', *Puls*, 7 July 1995, pp. 21-22.

Hammond, N. G. L., and G. T. Griffith 1997. *A History of Makedonija*, vol. 2: 550-336 B.C. Amsterdam: Adolf Hakkert.

Höpken, Wolfgang 2000. 'Zwischen "Klasse" und "Nation": Historiographie und ihre 'Meistererzählungen' in Südosteuropa in der Zeit des Sozialismus (1944-1990)', *Jahrbücher für Geschichte und Kultur Südosteuropas* 2, pp. 15-60.

Hristov, Aleksandar 1993. *VMRO i makedonskata državnost 1893-1934*. Skopje: Kultura.

Hristov, Aleksandar 1999. 'Pravna-teoretska osnova na normativnata funkcija na vnatrešnata organizacija i konspirancija na nezavisnata samostojna makedonska država (1893-1908)', *Prilozi* 30,1-2, pp. 77-106.

Iliev, Ilija 1998. 'The Proper Use of Ancestors', *Ethnologia Balkanica* 2, pp. 7-18.

325

Institut za natsionalna istorija, ed. 1996. *Pavel Šatev. Vreme - život - delo (1882-1951)*. Skopje: Institut za natsionalna istorija.

Institut za natsionalna istorija, ed. 1997. *Petre Piruze-Majski, Vreme, život, delo (1907-1980)*. Skopje: Institut za natsionalna istorija.

Institut za natsionalna istorija, ed., 1998. *Sedumdeset godini VMRO (Obedineta), 1925-1995*. Prilozi od naučniot sobir održan na 20 dekmври 1995 godina. Skopje: Institut za natsionalna istorija.

Ivanoski, Orde 1993. *Čento - čovek, revolucioner, državnik*. Skopje: Institut za natsionalna istorija, Prilep: Društvo za nauka i umetnost.

Jordanovski, Nikola 2002. 'Medieval and Modern Makedonija as Part of a National "Grand Narrative"', in Christine Koulouri, ed., *Clio in the Balkans. The Politics of History Education*. Thessaloniki: Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe, pp. 109-117.

Jotevski, Vasil 1996. *Natsionalnata afirmacija na Makedonsite vo Pirinskiot del na Makedonija, 1944-1948*. Skopje: Institut za natsionalna istorija.

Jotevski, Vasil 1999. 'Merki na pritisok vrz Makedonsite vo pirinskiot del na Makedonija vo

periodot juni-juli 1948 do mart 1953', Glasnik 43, 2, pp. 37-48.

Katardžiev, Ivan 1993. Sto godini odformiranjeto na VMRO. Sto godini revolutsionerna traditsija. Skopje: Misa.

Katardžiev, Ivan 1995. 'Istorijata pod mantija', Puls, 4 August 1995, p. 26.

Katardžiev, Ivan 1997. 'Vostanjata vo Makedonija protiv osmanskata vlast do Balkan-skite vojni i nivnite tseli', Prilozi 28, 1-2, pp. 103-123.

Katardžiev, Ivan 1998. Sosedite i Makedonija. Včera, denes, utre. Skopje: Menora.

Katardžiev, Ivan 2000. Istorija na makedonskiot narod, vol. 4: Makedonija megju Bal-kanskite i Vtorata svetska vojna 1912-1941. Skopje: Institut za natsionalna istorija.

Kiselinovski, Stojan 2000. Etničkitepromeni vo Makedonija, 1913-1995. Skopje: Institut za natsionalna istorija.

Kiselinovski, Stojan 2000. 'Kodifikatsija na makedonskiot literaturnen jazik', Delo, 1 September 2000, p. 22.

Kiselinovski, Stojan, et al., eds. 2000. Makedonski istoriski rečnik. Skopje: Institut za natsionalna istorija.

Kuzman, Pasko 1997. 'Predgovor', in: Nade Proeva, Studii za antičkite Makedontsi. Skopje, Ohrid: Makedonija Prima, pp. 4-6.

Malkovski, Gjorgji 1995. Profashičkite i kolaboratsionističkite organizatsii i grupi vo Makedonija, 1941-1944godina. Skopje: Institut za natsionalna istorija.

Mamurovski, Taško 1995. Makedontsite vo Egejskata Makedonija, 1945-1946. Skopje: Institut za natsionalna istorija.

326

Mamurovski, Taško 1996. Mirka Ginova (1916-1946). Život i delo. Skopje: Institut za natsionalna istorija.

Mamurovski, Taško 2001. Kvislinški i natsionalistički organizatsii vo egejskiot del na Makedonija vo vtorata svetska vojna. Skopje: Gotse Delčev.

Palmer, Robert E., and Stephen R. King 1971. Yugoslav Communism and the Makedonski Question. Hamden: Archon Books.

Pandevski, Manol 1993. 'The Makedonski Revolutionary Organization between 1893 and 1918: Foundation and Development', Balkan Forum 1, 5, pp. 137-164.

Panov, Branko 1999. Makedonija niz istorijata. Skopje: Menora.

Panov, Branko, ed. 2000. Istorija na makedonskiot narod, vol. 1: Makedonija od praisto-riskoto vreme dopotpagjanetopod turska vlast (1371 godina). Skopje: Institut za natsionalna istorija.

Perry, Duncan 1988. The Politics of Terror. The Makedonski Liberation Movements 1893-1903. Durham, NC: Duke University Press.

Preinerstorfer, Rudolf 1964. 'Das Institut für Nationalnageschichte in Skopje', Sü-dost-Forschungen 23, pp. 342-344.

Ristovski, Blaže 1993. 'Čento i čentovizmot vo istorijata i sovremenostta', Sovremenost 53, 5-6, pp. 167-175.

Ristovski, Blaže 1996. 'The Nacionalna Thought of Misirkov', Balkan Forum 4, 4, pp. 129-170.

Ristovski, Blaže 1999. Istorija na makedonskata natsija. Skopje: MANU.

Ristovski, Blaže 1999. Makedonija and the Makedonski narod. Skopje: Simag Holding.

- Ristovski, Blaže, ed. 1999. Makedonija: prašanja od istorijata i kulturata. Skopje: MANU.
- Roksandić, Drago 2002. 'Shifting Boundaries, Clientelism and Balkan Identities', in Jacques Revel, Giovanni Levi, eds., Political Uses of the Past. London, Portland OR: Frank Cass, pp. 43-48.
- Schopflin, George 2000. Nations, Identitet, Power. New York: New York University Press.
- Smith, Anthony D. 1999. Myths and Memories of the Nation. Oxford: Oxford University Press.
- Stojanovski, Aleksandar, ed. 1998. Istorija na makedonskiot narod, vol. 2: Makedonija pod turska vlast (odXIVdo krajot na XVIII vek). Skopje: Institut za natsionalna istorija.
- Stojčevski, Gjorgji 1997. 'AferataMis Ston spored izveštaite na avstroungarskiot konzul vo Sofija', Glasnik 41, 1-2, pp. 183-191.
- Tanaskova, F. 1990. Metodija Andonov-Čento. Skopje: Nova Makedonija.
- Todorovski, Gligor 1992. Okupatsijata na zapadna Makedonija. Skopje: Institut za natsionalna istorija.
- 327
- Todorovski, Gligor 2000. Demografski protsesi ipromeni vo Makedonia od krajot na XIV vek do Balkanskite vojni. So posoben osvrt na turskoto koloniziranje, izlamiziranje, poturčva-njeto, albanizatsijata i migratsiite vo Makedonija. Skopje: Institut za natsionalna istorija, Matitsa Makedonska.
- Todorovski, Zoran 1993. 'Dejnosta na desnite strui i na organizatsite', in Aleksandar Trajanovski et al., eds., 100 godini VMRO. Zlatna kniga. Skopje: Glas na VMRO-DPMNE, pp. 152-192.
- Todorovski, Zoran 1997. Vnatrešna Makedonska Revolutsionerna Organizatsija, 1924-1934. Skopje: IP 'ROBZ'.
- Trajanovski, Aleksandar 1996. 'Makedonskata historiografija vo sovremenite tekovi. Opšto za historiografija i za predmetot istorija', in Sojuz na društva na istoričarite na Republika Makedonija, ed., Aktuelni problemi vo makedonskata historiografija. Skopje: Sojuz na društva na istoričarite na Republika Makedonija.
- Trajanovski, Aleksandar et al., eds. 1993. 100 godini VMRO. Zlatna kniga. Skopje: Glas na VMRO-DPMNE.
- Troebst, Stefan 1983. Die bulgarisch-jugoslawische Kontroverse um Makedonien. München: Oldenbourg-Verlag.
- Troebst, Stefan , 1999. 'IMRO + 100 = FYROM? The politics of Makedonski historiografija', in James Pettifer, ed., The New Makedonski Question. Basingstoke: Macmillan, pp. 60-78.
- Tupurkovski, Vasil 1993. Istorija na Makedonija. Od drevnina do smrtta na Aleksandar Makedonski. Skopje: Titan.
- Vangelov, Atanas 2000. 'Sungjerto na Stojana', Dnevnik, 2 September 2000, p. 3.
- Veskovikj-Vangeli, Vera 1993. 'Zošto vo Makedonija ne dojde do gragjanska vojna vo tekot na NOB', Prilozi 24, 2, pp. 63-81.
- Veskovikj-Vangeli, Vera 1995. Borбата za nezavisna makedonska Republika od Ilinden doASNOM. Skopje: Makedonska kniga.
- Voss, Christian 2001. 'Sprach- und Geschichtsrevision in Makedonien', Osteuropa 51, 8, pp. 953-967.

328

http://iis.unsa.ba/posebna/mitovi/mitovi_brunnbauer.htm

